

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний аерокосмічний університет ім. М.Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Кваліфікаційна робота

(тип кваліфікаційної роботи)

Магістр

(освітнійступінь)

на тему **«Гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя
середнього віку»**

ХАІ.704.7-96п1.21О.053.9749580 КР

Виконав: здобувач (ка) б курсу групи №7-96п1

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

(код та найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»

(код та найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та
психотерапія»

(найменування)

Левашова Н.Ю.

(прізвище та ініціали здобувача (ки))

Керівник: Гульман Б. Л.

(прізвище та ініціали)

Рецензент: Приходько Д.П.

(прізвище та ініціали)

Харків – 2022

Міністерство освіти і науки України
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»

Факультет Гуманітарно-правовий факультет

Кафедра психології

Рівень вищої освіти другий магістерський

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
 (код і найменування)

Спеціальність 053 «Психологія»
 (код і найменування)

Освітня програма «Психологічне консультування та психотерапія»
 (найменування)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

Ю. І. Гулий

(підпис)

(ініціали та прізвище)

«01» вересня 2022 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Левашова Н.Ю.

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку

керівник кваліфікаційної роботи Гульман Борис Львович док. псих наук, проф.
 (прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом Університету №1586-уч від «17» листопада 2022 року.

2. Термін подання здобувачем кваліфікаційної роботи «18» грудня 2022 р.

3. Вихідні дані до роботи Виявити гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку

4. Зміст пояснювальної записки (перелік завдань, які потрібно розв'язати) __

- На основі аналізу літературних джерел з проблеми дослідження виявити основні напрями і підходи до визначення гендерних особливостей партнерських стосунків.

- Вивчити гендерні особливості в показниках задоволеності браком, сімейних міфах, ролевих очікуваннях і домаганнях у подружжя середнього віку.

- Провести організацію дослідження гендерних особливостей партнерських стосунків у подружжя середнього віку

- Виявити та охарактеризувати специфіку взаємозв'язків задоволеності шлюбом з сімейними міфами, рольовими очікуваннями і домаганнями у чоловіків.

- Виявити та охарактеризувати специфіку взаємозв'язків задоволеності шлюбом з сімейними міфами, рольовими очікуваннями і домаганнями у жінок.

- Визначити гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку

5. Перелік графічного матеріалу: _____

Табл. 4 _____

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
1	<u>Гульман Б. Л. док. псих наук, проф</u>	11.10.22	15.10.22
2	<u>Гульман Б. Л. док. псих наук, проф</u>	18.10.22-	23.10.22
3	<u>Гульман Б. Л. док. псих наук, проф</u>	15.11. 22-	22.11.22

Нормоконтроль _____
(підпис)

С. В. Кузьміна
(ініціали та прізвище)

«18» грудня 2022 р.

7. Дата видачі завдання «01» вересня 2022 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів кваліфікаційної роботи	Примітка
1.	Затвердження теми, мети та завдань дипломної роботи	01.09.22-07.10.22	
2.	Складання плану роботи	08.10.22-10.10.22	
3.	Аналіз літературних джерел. Написання першого розділу дипломної роботи	11.10.22-15.10.22	
4.	Визначення психодіагностичного інструментарія для проведення практичної частини дослідження . Написання другого розділу дипломної роботи.	18.10.22-23.10.22	
5.	Проведення практичної частини дослідження.	24.10.22-07.11.22	
6.	Статистична обробка отриманих даних.	08.11.22-12.11.22	
7.	Написання третього розділу дипломної роботи.	15.11. 22-22.11.22	
8.	Написання загальних висновків. Оформлення списку використаних літературних джерел, додадку(ків) та змісту.	23.11. 22–29.11.22	
9.	Передзахист.	30.11.2022-01.12.22	

10.	Внесення коректив до тесту дипломної роботи.	02.12.22-11.12.22	
11.	Оформлення та підписання відповідної документації(висновок керівника, висновок кафедри, рецензія та довідка на предмет наявності порушень академічної доброчесності)	12.12.22-17.12.22	
12.	Підготовка електронної презентації та тексту доповіді.	14.12.22-17.12.22	
13.	Строк подання студентом роботи на кафедру.	18.12.22	
14.	Захист.	20.12.22-21.12.22	

Здобувач

Н.Ю. Левашова

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи

Б. Л. Гульман

(підпис)

(ініціали та прізвище)

Реферат

Дипломна робота: 52 с., 4 табл., 2 дод., 50 джерел.

Ключові слова: ПАРТНЕРСЬКІ СТОСУНКИ, ГЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ, СЕРЕДНІЙ ВІК, ЗАДОВОЛЕНІСТЬ ШЛЮБОМ, СІМЕЙНІ МІФИ, РОЛЬОВІ ОЧІКУАННЯ І ДОМАГАННЯ.

Об'єкт дослідження: партнерські стосунки.

Предмет дослідження: гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку.

Мета дослідження: виявити гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку.

Методи дослідження: 1. Теоретичний аналіз науково-теоретичних джерел з проблеми дослідження. Опитувальник «Рольові очікування і домагання в шлюбі» О. Волкової, опитувальник задоволеності шлюбом, авторами якого є В. Столін, Т. Романова і Г. Бутенко, авторська анкета наявності сімейних міфів у подружжя. 3. *Статистичний*: аналіз за критерієм Стьюдента, кореляційний аналіз Пірсона .

За результатами дослідження було зроблено наступні висновки:

Виявилось що вибірка чоловіків відрізняється від вибірки дружин більшою вираженістю показника домагань відносно батьківсько-виховної функції Міф «Ревнує – значить любить» властивий також більш чоловікам.

Вибірка дружин відрізняється від вибірки чоловіків більш високим середнім значенням показника домагань відносно зовнішньої привабливості.

У вибірці чоловіків як і у вибірці жінок не виявлено жодного значимого взаємозв'язку між показником задоволеності браком і показниками сімейних міфів та ролевих очікувань і домагань.

А виявлено, що показники сімейних міфів та ролевих очікувань і домагань дуже щільно взаємозв'язані між собою як у чоловіків так і у жінок, та відрізняються характером взаємозв'язків.

Abstract

Thesis: 52 pp., 4 tables, 2 appendices, 50 sources.

Key words: PARTNER RELATIONSHIPS, GENDER CHARACTERISTICS, MIDDLE AGE, MARRIAGE SATISFACTION, FAMILY MYTHS, ROLE EXPECTATIONS AND HARASSMENT.

Object of research: partnership relations.

The subject of the study: gender features of partner relations in middle-aged couples.

The purpose of the study: to reveal the gender characteristics of partner relations in middle-aged spouses.

Research methods: 1. Theoretical analysis of scientific and theoretical sources on the research problem. Questionnaire "Role expectations and harassment in marriage" by O. Volkova, questionnaire on satisfaction with marriage, the authors of which are V. Stolin, T. Romanova and G. Butenko, author's questionnaire on the presence of family myths in spouses. 3. Statistical: analysis by Student's test, Pearson's correlation analysis.

Based on the results of the study, the following conclusions were made:

It turned out that the sample of men differs from the sample of wives by a greater degree of harassment in relation to the parental and educational function. The myth "Jealous means loving" is also characteristic of more men.

The sample of wives differs from the sample of men by a higher average value of the indicator of harassment relative to external attractiveness.

In the sample of men as well as in the sample of women, no significant correlation was found between the indicator of marriage satisfaction and indicators of family myths and role expectations and harassment.

And it was found that indicators of family myths and role expectations and harassment are very closely related to each other in both men and women, and differ in the nature of the relationships.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	8
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ.....	12
1.1 Задоволеність шлюбом та фактори які її визначають у партнерських стосунках	12
1.2 Сімейні міфи як предмет гендерних особливостей партнерських стосунків	18
1.3 Гендерні особливості сімейних ролей, рольових сподівань і домагань у подружжя середнього віку	26
РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	33
2.1. Організаційні аспекти дослідження.....	33
2.2. Методи дослідження.....	35
РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ	41
3.1 Результати порівняльного аналізу показників гендерних особливостей в вибірках чоловіків і жінок	41
3.2 Порівняльний аналіз статично-значущих відмінностей гендерних особливостей у жінок	44
3.3 Порівняльний аналіз статично значущих відмінностей гендерних особливостей у чоловіків	49
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ	59
ДОДАТКИ.....	64

ВСТУП

Проблема якості партнерських стосунків, досягнення їх благополуччя і стабільності виступає в наш час центральною темою в сімейній психології. Вона обумовлена перш за все тим, що в нинішніх складних реаліях кризового часу людина особливо потребує гармонійного, стійкого, щасливого єднання з іншою людиною, намагаючись надовго зберегти його.

Тому конструктивна взаємодія людини в сім'ї, усвідомлення власних потреб та їх реалізація надто актуальна на сьогодні (Ю.Альошина, А.Антонов, А.Варга, Л.Гозман, Е.Ейдемільер, А.Захаров, О.Карабанова, А.Обозова, М.Обозов, Е.Петрова, А.Співаковська, В.Юстицький). До проблеми подружньої сумісності в плані особистісних характеристик, а також рольових і ціннісних орієнтацій подружжя в своїх дослідженнях зверталися А.Н.Волкова, К.Вітек, Т.В.Галкіна, А.К.Дмитренко, Д.Д.Майерс, В.Ольшанський, А.П.Ощепкова, Б.М.Петухов та інші. На протязі останніх років дослідження продовжують розкривати особливості ціннісних орієнтацій і уявлень у людей, які вже створили сім'ю (Р.Г.Гурова, В.М.Дружинін, Е.Г.Ейдемільер, Н.Л.Москвичова, В.С.Торохтій., В.В.Юстицкіс та інші). Варто також відзначити, що у різні часи автори (А.Адлер; В.А.Сисенко, Т.В.Андрєєва, А.Н.Харитонов, Г.Н.Тимченко) вказували на роль зрілості особистості як чинника успішності та задоволеності шлюбом.

Сімейні відносини – складна психічна реальність, яка включає у себе індивідуальні, колективні, онтогенетичні і міфологічні основи (В. Абраменкова, Н. Лебєдєва, Є. Сапогова, Л. Шнейдер). Не дивлячись на активний розвиток предметного поля психології сім'ї, деякі явища, породжені сімейною взаємодією, так і залишаються непізнаними. До таких відноситься галузь сімейної самосвідомості, зокрема феномен сімейного міфу.

Актуальність дослідження.

У зв'язку з дестабілізацією сучасної родини ці питання потребують глибшого вивчення характеристик подружніх взаємин та їх гендерних особливостей. У психологічних дослідженнях сім'ї та шлюбу найбільший інтерес представляє вивчення внутрішньої визначеності шлюбних відносин, в зокрема таких аспектів як вплив сімейних міфів, рольові домагання та очікування подружжя, а також ступінь задоволеності подружнім союзом.

Актуальність дослідження обумовлена тим, що ступінь узгодженості подружжя щодо міфів, рольових очікувань та домагань суттєвим чином впливає на стійкість і психологічну атмосферу шлюбу, визначаючи якість подружніх взаємин і задоволеність ними. У зв'язку з чим, важливим є вивчення сприйняття подружжям бажаного розподілу ролей у сім'ї, особливостей виконання сімейних функцій та вплив сімейних міфів. Це дозволить виявити свого роду шкалу сімейних цінностей кожного з подружжя та її вплив на задоволеність шлюбом та їх гендерних особливостей.

Практична значущість проблеми та її актуальність обумовили вибір теми «Гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку».

Мета дослідження: виявити гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку.

Об'єкт дослідження: партнерські стосунки.

Предмет дослідження: гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку.

Відповідно до мети, сформульовані наступні завдання дослідження:

1. На основі аналізу літературних джерел з проблеми дослідження виявити основні напрями і підходи до визначення гендерних особливостей партнерських стосунків.

2. Вивчити гендерні особливості в показниках задоволеності браком, сімейних міфах, ролевих очікуваннях і домаганнях у подружжя середнього віку.

3. Провести організацію дослідження гендерних особливостей партнерських стосунків у подружжя середнього віку;

4. Виявити та охарактеризувати специфіку взаємозв'язків задоволеності шлюбом з сімейними міфами, рольовими очікуваннями і домаганнями у чоловіків.

5. Виявити та охарактеризувати специфіку взаємозв'язків задоволеності шлюбом з сімейними міфами, рольовими очікуваннями і домаганнями у жінок.

6. Визначити гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку.

Методи та організація дослідження.

теоретичні: аналіз науково-теоретичних джерел з проблеми дослідження, синтез, класифікація, систематизація, узагальнення результатів теоретичних та емпіричних досліджень,

емпіричні: комплекс емпіричних методик:

- опитувальник «Рольові очікування і домагання в шлюбі» О. Волкової для вивчення уявлень подружжя щодо значущості моральної й емоційної підтримки, особистісної спільності чоловіка та дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного із подружжя,

- опитувальник задоволеності шлюбом, авторами якого є В. Столін, Т. Романова і Г. Бутенко, для вивчення ступеня задоволеності-незадоволеності шлюбом у кожного з подружжя, а також збігу або неузгодженості отриманих оцінок.

- авторська анкета наявності сімейних міфів у подружжя.

статистичні: аналіз за критерієм Стюдента, кореляційний аналіз Пірсона .

Дослідження проводилося на території України в період з вересня по листопад 2022 року. Спеціальної бази дослідження не мали. Вибірку склали 30 пар, це жінки і чоловіки, які перебувають у шлюбі. Стаж у шлюбі 6-10 років.

Вік опитаних – 35-45 років. З вибірки було складено дві групи: чоловіки і жінки.

Практична значущість результатів дослідження може бути використаною психологами-практиками, сімейними консультантами, психотерапевтами під час консультування подружніх пар. Можливе використання результатів у лекційних курсах та практичних заняттях з «Психології сім'ї», «Індивідуальне і сімейне консультування».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ

1.1 Задоволеність шлюбом та фактори які її визначають у партнерських стосунках

Питання психології партнерських стосунків висвітлені в психологічній літературі досить широко (Л.Я.Гозман, А.І.Донцов, Б.А.Єремєєв, Я.Л.Коломінський, Г. Навайтис, М.М.Обозов, В.Н.Панферов, Н.І.Сарджвеладзе, В. Сатир та, Д. Скіннер ін.). Водночас подружня взаємодія є однією актуальних проблем, яка привертає увагу. Дослідники звернулися до дослідження сім'ї як малої соціальної групи порівняно нещодавно. Донині в психологічній літературі розроблялися проблеми, пов'язані з особливостями сучасної сім'ї (К.Вітек, С.І.Голод, В.Н.Дружинін, Л.Б.Шнейдер, Є.М.Черняк), функціями сім'ї (Ю.Є.Альошина, А.Н.Волкова, А.Н.Єлізаров, М.С.Мацківський, А.Г.Харчев, Е.Г.Ейдемільер, В.В.Юстицький), розподілом подружніх ролей (Ю.Є.Альошина, О.В.Антонюк, А.Н.Волкова, С.В.Ковальов, С.Кратохвил, В.П.Левкович, Е.Г.Ейдемільер), проблемою задоволеності шлюбом (Г.Айзенк, Ю.Є.Альошина, М.Аргайл, С.І.Голод, В.В.Столін) та ін.

У більшості досліджень відображено мотиви вступу в шлюб, функції родини, причини сімейних конфліктів і розлучень, методи сімейної терапії. Тим не менш пошук головних критеріїв та чинників задоволеності шлюбом, узагальнення одержаних результатів у теоретичні підходи, все ще очікують свого вивчення.

Шлюб є суспільним інститутом, що регулює відносини між статтями. Філософський енциклопедичний словник трактує шлюб як історично обумовлену, регульовану суспільством форму відносин між жінкою і чоловіком, що встановлює їхні права й обов'язки щодо один одного і дітей [8].

Сьогодні у більшості випадків партнерські стосунки виступають як добровільний союз чоловіка й жінки, заснований на взаємній схильності й особистій домовленості, спрямований на створення і збереження родини.

Поняття «сім'я» визначає складну систему взаємин подружжя, їхніх дітей, інших родичів. Сім'я – це найважливіша форма організації особистого життя, мала група, заснована на подружньому союзі, родинних зв'язках, тобто на багатобічних відносинах між чоловіком і дружиною, дітьми і батьками, сестрами, братами, іншими родичами, що живуть разом і ведуть загальне господарство. [2]

Проведений аналіз літературних джерел показує, що ще недостатньо розроблені питання, що мають безпосереднє відношення до задоволеності шлюбом. Частіше за все цю задоволеність визначають як характеристику «суб'єктивної оцінки кожним з подружжя характеру їхніх стосунків» [1, с.12].

Під час проведення дослідження наукових джерел було встановлено, що сімейні міфи та нездійснення рольових очікувань і домагань у шлюбі, може бути одним з факторів, що впливають на задоволеність шлюбом.

Ще існують такі фактори як: задоволення особистісних потреб в емоційній прихильності, потреби у продовженні роду, організації побуту і дозвілля, моральної та емоційної підтримки. Шлюб організовує та стабілізує задоволення цих потреб[25].

У психології основні фактори, що характеризують внутрішню сімейну ситуацію, виявляють за допомогою параметра стабільності шлюбу він визначається за допомогою порівняння відчуттів тих осіб, що перебувають в шлюбі, та осіб, які розлучилися. Одне з визначень задоволеності шлюбом належить С. І. Голоду: —Задоволеність шлюбом, очевидно, складається як результат адекватної реалізації уявлення (образу) про сім'ю, сформованого у свідомості людини під впливом зустрічей з різними подіями, складовими його досвід (дійсний або символічний) в даній сфері діяльності [17, с.89].

Психолог Шавлов А.В. дає таке визначення задоволеності шлюбом: —це не що інше, як суб'єктивне сприйняття подружжям крізь призму соціокультурних норм ефективності функціонування сім'ї в плані задоволення їх індивідуальних потреб [49, с.122].

Задоволеність шлюбом залежить також і від його стабільності . При цьому виділяють три рівні відносин між подружжями:

1. Рівень відповідає за формальну частину відносин у подружжі, він полягає у тому наскільки стійким є подружжя, при цьому враховується можливість розлучень.

2. Рівень характеризує пристосовуваність людини у міжособистому спілкуванні дружини та чоловіка, для цього притаманна виражена спільність подружжя у побуті, відносинах з родичами, ставленні до грошей тощо.

3. Рівень показує глибину стабільності та задоволеності подружжя. Він відповідає за успішність шлюбу, за відповідність рольових очікувань у сімейному житті [1, с.12].

Модель якості шлюбу, було створено американськими вченими Р.А. Левіс і Дж. Б. Спеніером [1]. Вони вивчили характеристики якості шлюбу та виділили сорок найважливіших ознак подружнього успіху, які об'єднали у чотирнадцять груп. У свою чергу всі групи були згуртовані в три блока чинників:

- дошлюбні;
- соціальні та економічні (зовнішні);
- особистісні та внутришлюбні.

Звернемо увагу, що більше двох третин з названих конкретних параметрів, що позитивно впливають на якість шлюбу, носять суто психологічний характер.

Таким чином, можемо зробити висновок, що різнобічне вивчення особливостей та чинників задоволеності шлюбом надає можливість комплексного дослідження феномену задоволеності шлюбом. І, незважаючи

на велику кількість суб'єктивних показників є необхідним для попередження та прогнозування проблем у сімейній системі, а також для практичного використання у сімейному консультуванні[57].

Проблема задоволеності шлюбом та її чинників займає важливе місце в психології сімейних стосунків. Значний внесок у її вивчення внесли С.Альбрехт, Ю.Є.Альошина, М.Аргайл, М.Ю.Арутюнян, Р.Вінч, А.Н.Волкова, Т.А.Гурко, Р.Левіс, Н.Н.Обозов, Д.Олсон, К.Ренне, Б.Роллінс, Т.В.Сенько, В.В.Столін, А.І.Ташова, Е.М.Тійт, І.Н.Хмарук та інші дослідники.

До визначення задоволеності шлюбом є два підходи:

1) відповідність між наявним та бажаним, тобто наявного з можливими альтернативами, якщо існуючі стосунки припинилися [44],

2) ототожнення задоволеності шлюбом з суб'єктивним відчуттям задоволення-незадоволення при оцінці подружжям усіх аспектів шлюбу [49].

Задоволеність шлюбом розглядають також як узагальнену емоцію і зазначається, що дане стійке емоційне відчуття може виявлятися як в емоціях, так і в різноманітних думках, порівняннях, оцінках [17].

Виділяють загальну задоволеність шлюбом і окремими аспектами шлюбу, що складається з оцінок його різних сторін залежно від вимог, що ставляться до особистості партнера і до обставин сімейного життя [17].

Якість партнерських стосунків впливає на задоволеність шлюбом, причому особливо відзначається важливість оцінки рольової узгодженості і адекватності партнера, тобто відповідності наскільки успішним сприймають свій шлюб самі партнери [32].

На задоволеність шлюбом впливають:

- особливості міжособистісного сприймання партнера,
- характерологічні і особистісні риси,
- узгодженість цінностей подружжя.

З психологічною задоволеністю подружжя у шлюбі позитивно корелює висока подібність характерів партнерів. Між цінностями партнерів у

стабільних шлюбах спостерігається тісний зв'язок. Зі збільшенням стажу подружнього життя цінності, що не заторкують смислових утворень партнерів, змінюються, відображаючи їхню особисту задоволеність шлюбом і життям загалом [5].

Не менш важливими чинниками, які впливають на задоволеність подружжя шлюбом є соціально-економічні та статусні чинники. Існують прямі позитивні зв'язки між: задоволеністю шлюбом і рівнем освіти, наявністю дітей в сім'ї, прибутком подружжя, позитивною оцінкою свого здоров'я, задоволеністю роботою; і негативних зв'язків – між задоволеністю шлюбом і зловживанням алкоголем одним з партнерів, відчуттям депресії і самотності [36].

Для задоволеності шлюбом важлива успішна адаптація партнерів у суб'єкт-суб'єктних стосунках, відзначається необхідність наявності між партнерами саморозкриття, глибокого взаєморозуміння і прийняття поглядів і поведінки партнера, спільних символів у процесі спілкування [10, 12].

З точки зору Е.Г. Эйдемиллера, існують наступні основні функції браку від яких партнери за умови узгодження ролей відчують задоволеність:

1. Виховна функція (аспекти батьківства і материнства; контакти з дітьми і їх виховання).
2. Господарчо-побутова функція (задоволення матеріальних потреб сім'ї).
3. Емоційна функція (підтримка подружжям один одного, захист забезпечення емоційної стабільності).
4. Функція духовного спілкування (організація культурного дозвілля взаємного духовного збагачення).
5. Сексуально-еротична функція (питання взаємодії подружжя як сексуальних партнерів) (Эйдемиллер, 2012). [52].

Загальна задоволеність шлюбом тісно пов'язана з якісним виконанням ролей партнером, а також частота розбіжностей з партнером щодо виконання

ролей, що було показано в дослідження В.А.Chadwick, S.L.Albrecht і P.R.Kunz [52]. Рольова задоволеність тим вища, чим більша відповідність між оцінкою виконання ролей партнером і очікуваннями відносно нього, чим вища оцінка якості своєї рольової поведінки і рольової поведінки партнера[42].

Існують і гендерні відмінності задоволеності шлюбом. Так, У. Харлі виявив, що для чоловіків це – статеве задоволення, спільний відпочинок, зовнішня привабливість дружини, ведення дружиною домашнього господарства, моральна підтримка, захоплення дружини чоловіком. Для жінок найважливішими виявились: романтична атмосфера в сім'ї, ніжність у стосунках з чоловіком, фінансова підтримка і відданість чоловіка сім'ї [48].

Задоволеність шлюбом тісно пов'язана з соціально-психологічним кліматом сім'ї, стійкістю та стабільністю шлюбу. У ході проведення численних досліджень задоволеності шлюбом виявлені різноманітні її чинники: соціально-економічні, статусні, а також психологічна сумісність партнерів, відповідність рольовим очікуванням партнера, статеві відмінності, вплив сімейних міфів та ін. Перспективами подальших досліджень є з'ясування задоволеності шлюбом залежно від сімейних міфів та рольових очікувань партнерів у сім'ях середнього віку.

1.2 Сімейні міфи як предмет гендерних особливостей партнерських стосунків

Сучасна міфологія – це рівноправний аспект реальності, що сусідить з іншими проявами духовного життя суспільства. Міф також реальний, як і інші явища (А. Лобирев; Є. Івушкіна). На думку Т. Алпеєва [3], в суспільстві багато феноменів й інститутів соціального життя обумовлені впливом міфів різного рівня, тому свідомість сучасної людини є міфологічною.

Одними з перших феноменологією сімейного міфу зацікавилися представники психодинамічного підходу (Фрейд, К. Юнг, Н. Dicks, J. Byngh-Hall [36, 37, 38]). У психоаналітичній школі прийнято розглядати сімейний міф як неусвідомлювану взаємну угоду між членами сім'ї, функція якої полягає в тому, щоб приховати від свідомості відкинуті уявлення про сім'ю в цілому або про кожного її члена. (Н. Dicks [50]). Тобто, з точки зору психоаналітиків, сімейний міф – це захисний механізм, вивчення якого, в свою чергу, має багату історію в психоаналітичній традиції (Blum, Bond, Coche, Cochen, Cramer; Ihelevich, Levit, Plutchick, Sandler, Vailliant, Winston, Woike).

Н. Dicks [50], J. Byngh-Hall [48] також розглядають сімейну міфологію як «узгоджений захист» членів сім'ї. Автори підкреслюють неусвідомленість сімейного міфу членами родини. J. Bing-Hall [48] зазначає, що тільки з боку можна інтерпретувати поведінку членів сім'ї як міфологічне, спотворене, в той час як для них самих міф більш реальний, ніж дійсність.

На думку ж дослідника В.А. Штроо [41], існує кілька рівнів психологічного захисту:

- 1) психологічний захист особистості у «внутрішньому досвіді»;
- 2) психологічний захист в міжособистісній взаємодії;
- 3) груповий психологічний захист внутрішніх процесів у групі;
- 4) груповий психологічний захист в міжгруповій взаємодії. Таким чином, сімейний міф відноситься, на думку В. Штроо [41], до третього рівня

психологічного захисту, якщо визначати його як взаємне узгодження перекручених сімейних ролей.

Н. Dicks [50] у своїх роботах також намагається вийти на сімейний рівень існування психологічних захистів і описує такі психологічні захисти сім'ї, як «проекція», «відмова», «розщеплення».

У роботах Т. Мішиної розглядався сімейний міф як захисний механізм [30]. Нею було введено поняття «ми» або «образ сім'ї», під яким мається на увазі інтегроване утворення – сімейну самосвідомість. Т. Мішина виділила адекватний і неадекватний образ «ми». Сімейний міф, на думку автора, і є неадекватний образ «ми», який утворюється в дисфункціональних сім'ях і створює для кожного члена сім'ї і для всієї сім'ї в цілому спостережуваний публічний образ.

Т. Мішина [24], провівши дослідження подружніх пар з різними формами неврозів, виділила три типи неадекватного «образу сім'ї» і відповідних їм форм інтеракцій: «суперництво», «псевдоспівпраця» і «ізоляція». Варто зазначити, що всі ці типи «невротичної» взаємодії, на думку автора, утворюються для підтримки цілісності пари за наявності суперечливих, дисфункціональних відносин.

Спільним у психоаналітичному підході до сімейного міфу є те, що він розглядається як феномен, що характеризує тільки дисфункціональні, деструктивні сім'ї та свідчить про який-небудь порушення в розвитку сім'ї (N. Hean, J. Vung-Hall [48], Н. Dicks [50], Т. Мішина [24], В. Мягер).

К. Юнг теж займався проблематикою міфологічної свідомості та в нього з'явилась ідея про колективне несвідоме і архетипові образи, наявні у ньому. Міф визначається К. Юнгом як втілення універсальних архетипів, які існують в людській свідомості і передаються з покоління в покоління [44; 45; 46]. Так, у рамках сімейної соціалізації передаються класичні юнгіанські архетипи «матері», «тіні», «анімуса / аніми», «мудрого старика / мудрої старої», «трикстера», «цілителя» тощо, на основі яких індивід будує свій образ світу і

образ сім'ї зокрема. К. Юнг [44; 45;46] та його учні, які зверталися до проблеми сімейних міфів, за допомогою клінічних методів показали, що міфологічні аспекти свідомості передаються з покоління в покоління в піснях, казках, жартах через символи і образи (Van der Hart). Деякі сучасні дослідження емпірично підтверджують це положення (Krippner, J. Campbell, Е. Конєва, Г. Балакірева).

Саме психодинамічний напрям з його теоретичними концепціями, дав початок новому напрямку в психології – психології наративу (Е. Калмикова, Е. Мергенталер, І. Чеснова, Є. Трубіна, Р. Пивоваров, Я. Єремєєв, М. White), в якому проблеми сімейного міфу, сімейної історії, сімейного коментаря дуже широко досліджуються на сьогодні (М. White, R. Kenen, A. Ardern-Jones, R. Eeles, M. Andolfi, C. Angelo). На думку М. White сімейне життя настільки складне, що людина шукає способи пояснити його, і ці пояснення, історії, міфи якраз і складають досвід і формують поведінку. Представники наративної психології пояснюють виникнення спотворених міфів тим, що на людей сильний тиск чинить культура, соціум, змушуючи звизити їхні уявлення про себе, сім'ю і світ в цілому (М. White, L. Hoffman). Ця важлива теза про причину виникнення міфу під впливом суспільства відрізняє психологію наративу від психоаналітичного підходу, який, у свою чергу, причину появи персонального чи сімейного міфу пояснює впливом самої особистості або її батьківської сім'ї.

Є. Жорняк [15] зазначає, що життя, відносини людей формуються знаннями та історіями, які були створені спільнотою людей, а потім люди використовують їх для осмислення і опису досвіду.

Кожна сім'я має свої сімейні міфи, які у ній існують на підсвідомому рівні, не ставляться під сумнів і дозволяють її членам вибудовувати власний психологічний захист з оточуючими людьми і усередині сім'ї [21].

Сімейні міфи – це психологічний феномен, що є спотвореними уявленнями, які не відповідають реальності, членів сім'ї про себе, один про

одного і про сім'ю в цілому. Таким чином сімейний міф - це своєрідний груповий захисний механізм, який підтримує цілісність сімейної системи. У його основі лежать неусвідомлювані емоції: провина, емоційне відкидання, страх перед відповідальністю виступати в певній сімейній ролі [9].

Формула сімейного міфу: «Ми – це...». Він, як правило, звучить привабливо: «Ми дружна сім'я», «Ми всі рівні», «Ми герої».

Члени сім'ї знаходяться усередині міфу, живуть за його правилами і бачать реальність в категоріях міфу. Проте за таким «правильним» звучанням найчастіше ховається конкретна проблема. Проблемна сторона ідеалізується і стає центром цього міфу [4].

Іноді це буває необхідним і тоді міф виконує конкретні функції. Наприклад, сімейний міф «Ми – дружна сім'я» функціональний у скрутних або небезпечних умовах життя; людям здається, що вони можуть вижити тільки разом, і в єдності – їх сила. Міф стає дисфункціональним, коли таке об'єднання вже не потрібне.

Тому і сімейні стосунки, ґрунтовані на ньому, вважаються дисфункціональними.

Термін «сімейний міф», запропонований Феррейрою (Ferreira AJ), означає певні захисні механізми, які використовуються для підтримки єдності в дисфункціональних сім'ях. Він вважав, що сімейний міф – це певний набір ролей, які розподіляються між усіма членами сім'ї. Пізніше його дослідження були продовжені роботами Джона Бінг-Холла. [48] Обидва психіатри зводили сімейну терапію до руйнування того міфу, який вже дав тріщину, і побудови нового.

Е. Берн у своїй книзі «Ігри, в які грають люди» побічно розглядав ті ж явища, називаючи сімейні міфи ілюзіями, порівнюючи їх з неформальними, прихованими кодексами, специфічними для кожної сім'ї. У своєму дослідженні він описав приклади використання комунікаційного процесу

(зловживання ним) різними членами сім'ї для своїх цілей (частенько приховуваних навіть від себе) [49].

У рамках системного підходу до сім'ї сімейний міф розглядався в нерозривній єдності з сімейними правилами, сімейними ролями, сімейними секретами, сімейними ритуалами. Серед перших прибічників такого підходу були італійські системні сімейні психотерапевти Мара Сельвіні Палаццолі, Джуліана Пратта, Джанфранко Чеккін і Луїджі Босколо. У своїй книзі «Парадокс і контрпарадокс» вони розповіли про походження і розвиток міфу: «Один за усіх і всі за одного», використовуючи приклад зі своєї практики.

Механізм психологічного захисту – «розщеплення» виступає в двох формах. Перша зустрічається, коли пара має подібні особистісні проблеми. Друга – це ситуація, коли один з пари шукає в іншому ті якості індивіда, які несвідомо сприймаються ним як символ пригнічених аспектів власної особистості. Суть взаємної забороненої угоди полягає в тому, що кожен з партнерів неусвідомлено підтримує прояв тих якостей, які він ніби не визнає в собі.

Згідно з Е. Ейдеміллер [42, 43], найбільш частими в дисфункціональних сім'ях є наступні сімейні міфи:

- «Ми така чудова сім'я, але іншим не дано цього зрозуміти»,
- «Він такий поганець (про свою дитину), що не вартий нашої турботи»,
- «Він дуже чутливий (дитина хвора, член сім'ї) і вимагає особливого ставлення; ми живемо заради нього».

Подібні сімейні міфи, що пред'являються оточуючим (вчителям, знайомим, психотерапевту), припускають і певну структуру сімейних ролей:

- «сім'я з кумиром»,
- «сім'я з хворим членом»,
- «козел відпущення» тощо.

В основі цих міфів лежать неусвідомлювані емоції, які об'єднують членів сім'ї: вина, емоційне відкидання, страх перед відповідальністю

виступати в певній сімейній ролі. Адекватний образ «Ми» сприяє цілісній регуляції поведінки членів в системі сімейного контексту, а неадекватний приймає форму сімейного міфу, що сприяє підтримці дисфункціональних стосунків у сім'ї, в результаті чого потреби її членів в самоактуалізації і кооперації, у рості і зміні незадоволені, а сім'я в цілому ригідно відтворює свій минулий досвід.

Сімейний міф, формується як правило, не в першому поколінні, а приблизно впродовж трьох. Серйозну роль в цьому відіграють середовище (те, в якому живе і виховувався кожен член сім'ї, тобто в якому жили ще дідусі і бабусі, і те, в якому вони знаходяться зараз); ким були їхні батьки; які цінності вони прищеплювали кожному з них; який образ сім'ї вийшов в результаті. Тоді для підтримки ілюзії існуючого в сім'ї світу і згоди формуються сімейні міфи [20]. Вони потрібні тоді, коли межі сім'ї знаходяться під загрозою.

Приклад: Будь-який народ, що пережив геноцид або дуже серйозну кризу, вважає, що вижити можна тільки разом – міф про дружну сім'ю (саме тому до речі він дуже на сьогодні популярний). У країнах же, де 200 років не було ніякої війни, цей міф сходить нанівець, там не спостерігається сильного зв'язку поколінь [3].

Виділяється декілька захисних механізмів, використовуваних сім'єю при створенні сімейних міфів:

Проекція – проектування на оточення потреб, мотивів, потягів, що відкидаються в собі. Прикладом може бути міф «Ми чисті, ідеальні люди», отже, інших можна вважати «брудними» і «розбещеними». Така позиція веде до формування, так званих, «сімей-фортець»;

Розщеплювання – культивування в партнерові якостей відкинутих в собі. Дружина, що пригнічує в собі агресію, під час конфлікту перекладає її на чоловіка. Звідси виникає міф про «дружину-мученицю». [27]

Поєднання різних описаних вище захисних механізмів і створює усю різноманітність міфів. З кожного ж міфу витікають свої правила.

Приклади сімейних міфів.

Міф «Один за усіх і всі за одного» або «Ми – дружна сім'я».

У такій сім'ї не може бути відкритих конфліктів, і вже тим більше при дітях, вони маскуються. Стосунки не з'ясовуються. У дружній сім'ї прийнято відчувати тільки любов, ніжність, розчулення, жалість і вдячність. Інші почуття – образа, гнів, розчарування тощо – витісняються, як неприйнятні. Оскільки шлюб ґрунтований на взаємній домовленості не помічати невідповідностей, подружжя обурюється, якщо йому вказують на них [23]. Проблеми починаються в тих випадках, коли хтось з сім'ї виявляється нездатним ігнорувати свої нормальні і неминучі негативні почуття до родичів. Він починає відчувати розкаяння совісті за те, що не виконує «правил сімейного міфу», починає вважати себе ненормальним, неадекватним і стає, так званим, «ідентифікованим пацієнтом» [21]. З'являються такі проблемами як: тривожно-депресивні розлади, агресивна поведінка, анорексія.

Міф «Ми – герої».

Справжні «герої» переживають дуже сильні почуття: не любов, а рокову пристрасть, не печаль, а нестерпне горе. Така сім'я, часто зберігає розповіді про героїчні вчинки предків: там зустрічаються партизани, люди, які пережили голод, піддавалися репресіям, виростили дітей у важких умовах, подолали серйозні перешкоди і домоглися результатів. Для членів цієї сім'ї необхідні труднощі та їх подолання, вони за все повинні битися. Переживання такого подолання – їх спеціальне почуття. У таких родинах кажуть, що їм в житті ніколи нічого не дістається легко. Вони можуть роками бути в сварці, не розмовляти, чи не прощати і пишається цим як проявом принциповості і стійкості. Дитину в сім'ї «героїв» виховують строго, позбавляють задоволень, нерідко б'ють.

Міф про «виживальщика». Поки життя є по-справжньому важким, навички виживання стають необхідністю. Коли ж ця необхідність зникає, з'являється цей міф. Головна його ознака – це розвиток депресії на піку

успіху, оскільки як «виживальщика», – «от би все втратити і почати спочатку». Але через страх невдачі, брак сил на успішну другу спробу змушує людину всупереч мрії зберігати бізнес, не ризикувати, але самому жити болісним життям героя. Постійні сімейні конфлікти, суперечки, причіпки додають необхідні для існування «виживальщика» труднощі і муки.

Міф про рятувальників. «Що б ми робили без нього» – в сім'ї обов'язково повинен бути якийсь чоловік, який тримає всю сім'ю. Так, моральний «рятувальник» потребує грішників, відповідно його сім'я повинна складатися з людей, які часто роблять щось погане: п'ють, крадуть, гуляють, потрапляють в кепські історії. «Рятувальник» допомагає, грішники дякують, обіцяють виправитися і ... знову грішать. Фізичний «рятувальник» виходжує, лікує, годує, приносить продукти тощо. Тому його сім'я складається з хворих, безпомічних, калік. Яскравий приклад такого міфу – сім'я алкоголіків.

Приклади міфів:

- Батьки дали життя, тому діти в невідплатному боргу;
- Батьки ніколи не покинуть і не обдурять;
- Щасливе подружжя думає однаково;
- Поява дитини зміцнить сім'ю;
- Чоловік повинен заробляти більше від жінки;
- Молодший чоловік, напевно, колись покине;
- Секс є тільки в молодих;
- Мужчини зраджують, така в них природа;
- Міцна сім'я ділиться всіма секретами;
- Якщо любить, то передбачає всі бажання партнера;
- Краще зберегти сім'ю, ніж залишитися самотньою;
- Ображатись на батьків гріх;
- Кар'єра та сім'я не сумісні для жінки;
- В сварці винен хтось один.

Негативний вплив сімейних міфів полягає в тому, що сім'я стає ригідною та перешкоджає нормативним змінам, пов'язаним з динамікою життєвого циклу сім'ї. Так, міф про винятковість і обраність сім'ї може відіграти роль компенсаторної стратегії в першому поколінні, коли бажання прославити себе, можливо, як реакція на минулі проблеми, актуалізує потужну, але реалістичну мотивацію досягнення. Проте в наступних поколіннях цей міф, все більше перетворюючись на відірвану від реальності центральну сімейну цінність («Ми маємо бути кращими завжди і скрізь»), здатний привести до важких нарцистичних розладів членів сім'ї і повної непродуктивності їх дій.

Отже, сімейні міфи – це збір переконань про правила поведінки партнерів, що добре інтегровані в історію сім'ї, передаються з покоління в покоління і призводять до розладів в комунікації.

1.3 Гендерні особливості сімейних ролей, рольових сподівань і домагань у подружжя середнього віку

Рольові очікування є складовою диспозиційної структури особистості, яка включає в себе спрямованість на певні соціальні цілі, інтереси і моделі. Тим самим вони пов'язуються з очікуваннями і вимогами особистості до людей і до самого себе [8].

Одним з видом рольових очікувань є шлюбно-сімейні очікування як складна структура, взаємопов'язаними компонентами якої є очікування стосовно партнера як супутника життя та батька/матері. Сімейні очікування формуються в процесі гендерної соціалізації з раннього дитинства. Вони формуються під впливом, перш за все, суспільних і особистісних потреб, також на це безпосередньо впливає батьківська сім'я, яка опосередковує усі впливи зовнішнього соціального оточення [7].

Для успішного сімейного життя більш важливим є збіг уявлень про рольову поведінку й рольові очікування подружжя в контексті прийнятої моделі. На думку дослідників (П.П.Горностай, А.М.Обозов [28], М.М.Обозов [41], Ю.Н.Олейник), показником ефективної сімейно-рольової взаємодії подружжя є рольова сумісність. На думку А.Н.Волкової та Т.М.Трапезнікової, сімейно-рольова сумісність подружжя передбачає узгодженість сімейних цінностей, узгодженість рольових очікувань і рольових домагань подружжя, загальну рольову адекватність шлюбних партнерів [8].

Говорячи про психологічні ролі членів сім'ї, слід відмітити, що одна роль може існувати тільки у взаємодії з іншими ролями. Сімейні ролі повинні створювати систему, яка б наближалася до несуперечливої і могла задовольнити багато психологічних потреб.

Одна з найсуттєвіших характеристик подружньої пари – її рольова структура, що передбачає розподіл ролей і обов'язків між подружжям, а також формулювання принципів побудови рольових відносин у парі.

Рольова відповідальність по Б. Мурстейн це відповідність міжособистісних ролей, що взяли на себе подружжя, і спільної взаємодії з іншими людьми, предметним світом або соціальними системами [50].

Альошина Ю.А. виділяє основні ролі в сім'ї

- роль відповідального за матеріальне забезпечення сім'ї,
- роль господаря – господині,
- роль відповідального за догляд за немовлям,
- роль вихователя,
- роль сексуального партнера,
- роль організатора розваг,
- роль організатора сімейної субкультури,
- роль відповідального за підтримку родинних зв'язків,
- роль психотерапевта [1].

Для ефективного подружжя необхідне узгодження всіх цих ролей між подружжям таким чином, щоб вони при зовнішній угоді не викликали внутрішнього протесту. Роль передбачає поведінку від людини відповідно до її статусу (соціальної позиції).

Соціальна позиція, в свою чергу, являє собою певне місце людини в соціальній групі, що накладає на неї певні права і обов'язки. Виконання соціальної ролі супроводжують соціально-культурні стереотипи (у кожній культурі існують свої звичні уявлення про роль подружжя як партнерів і як батьків) [20].

У руслі культурно-історичного розвитку суспільства І.С. Кльоцина відзначає різницю культурних стереотипів щодо чоловічих і жіночих ролей у шлюбі. Чоловіча роль пов'язана з уявленнями про силу, домінантність, агресію, компетентність та раціональність. Очікується, що чоловік повинен уміти контролювати свої емоції, бути головним у рішенні основних питань, проявляти виражену маскуліність, інструментальні характеристики [18].

Жіноча роль пов'язана з експресивними характеристиками, емоційним «вчуттям», спілкуванням. Очікується, що жінка повинна демонструвати пасивність, вихованість, ніжність, любов, розуміння нюансів соціальних взаємин.

Культурний ідеал шлюбу являє собою оптимальне поєднання чоловічих інструментальних і жіночих експресивних характеристик, коли ролі в сім'ї розподілені природним чином, викликаючи у подружжя задоволеність виконанням своєї ролі [21].

Дані ролі можуть виявляти існуючі між подружжям протиріччя, пов'язані з тим, що дружина, наприклад, прагне бути головою сім'ї, підпорядковуючи собі чоловіка, або чоловік бере на себе всю відповідальність за забезпечення сім'ї і категорично ставить до того, що дружина прагне працювати, проводити час поза сім'єю.

Є.П. Ільїн у своєму дослідженні зазначає, що в сучасній родині все частіше зустрічається феномен андрогінної поведінки, що являє собою поєднання інструментальних (чоловічих) та експресивних (жіночих) характеристик, що є більш корисним для шлюбу, оскільки в даному випадку має місце рольова гнучкість [17].

Дослідження Л. Б. Костровця показало, що жінки, в порівнянні з чоловіками, віддають перевагу егалітарним формам шлюбу. Чоловіки, навпаки, більшою мірою орієнтовані на традиційний розподіл ролей у сім'ї. [19]

За проведеними дослідженнями Гурко Т. приходиться до висновку про те, що стабільність шлюбу залежить від того, наскільки узгоджено між подружжям ставлення до професійної діяльності подружжя. Це означає, що якщо обидва партнери однаковою мірою визначають для себе час на професійну зайнятість та домашні справи, то такий шлюб буде стабільнішим [16, с. 31].

Відносно ролей, існують рольові очікування, засновані на уявленні подружжя про те, що кожен з них повинен виконувати, перебуваючи в певній ролі. У разі, якщо рольова поведінка одного з подружжя не збігається з рольовими очікуваннями іншого, часто виникає рольовий конфлікт.

Ідеальної ситуації розподілу ролей, не буває; кожна подружня пара тією чи іншою мірою переживає певний дисонанс у рольовій структурі шлюбу.

Таким чином, рольові стосунки в сім'ї, що представляють виконання певних функцій, можуть характеризуватися рольовим згодою, або ж може виникати рольовий конфлікт, який може проявлятися в якості:

- 1) конфлікту рольових образів, коли вони невірно формуються у подружжя;
- 2) міжролевого конфлікту, коли виявляється протилежність рольових очікувань;

3) внутрішньо-ролевого конфлікту, коли одна роль включає в себе суперечливі вимоги сім'ї.

Конфліктною може бути ситуація, в якій жінка займає більше високий статус (соціальний або професійний), переносючи при цьому рольові функції свого статусу в сім'ю. В даному випадку важливою є здатність до гнучкого перемикування ролей.

Передумовами рольового конфлікту в подружжі є такі моменти як: складність психологічного освоєння ролі, пов'язана з недостатньою моральною та емоційною зрілістю, непідготовленістю до виконання подружньої та батьківської ролі.

У подружній парі необхідно обговорювати як рольові очікування по відношенню один до одного, так і шляхи подолання рольового конфлікту в разі, якщо він вже виник. Якщо рольовий розрив не визнається подружжям, а існуючий стан справ ігнорується, то негативні емоції можуть накопичуватися, психологічно отруюючи атмосферу шлюбу і підриваючи довіру подружжя один до одного. Відкрите обговорення рольових розбіжностей, навпаки, сприяє задоволеності від подружніх відносин. Подружнім парам також необхідна постійна переоцінка рольової поведінки, щоб ролі могли відповідати мінливим умовам і фазам розвитку сім'ї. Оскільки протягом життя як індивідуальні, так і сімейні ролі постійно підлягають змінам, подружжю важливо проявляти ступінь рольової еластичності в шлюбному союзі. В цілому, для того, щоб подружня пара ефективно існувала, важливе значення має розвиток подружжям чутливості до ситуаційних вимог подружньої ролі і пов'язаної з нею гнучкості перемикування ролей відповідно до ситуації.

Розподіл ролей і обов'язків між подружжям передбачає традиційну та егалітарну форму. З точки зору М.Ю. Арутюнян, традиційною вважається сім'я:

- а) з традиційним поділом чоловічої та жіночої ролі в основних сферах;
- б) з вираженою системою норм і відповідальності;

в) з провідною роллю чоловіка в прийнятті основних рішень, контролем з його сторони.

Егалітарною вважається сім'я:

а) з більш гнучким розподілом ролей в основних сферах, що передбачає відносну рівність внеску обох подружжя;

б) з позицією поділу відповідальності за виконання основних функцій у подружжі [4].

Інакше кажучи, егалітарна структура сім'ї не передбачає жорсткого розподілу ролей з урахуванням статевої ознаки. Тоді як традиційній структурі властивий нерівномірний, але справедливий розподіл ролей [6].

У співвідношенні рольових очікувань і рольової поведінки чим більш присутня узгодженість, відповідність, тим більшою мірою подружжя відчуває задоволеність своїми відносинами.

Роджерс К., аналізуючи існуючі дослідження, робить висновок, що очікування від ролі чоловіків безпосередньо залежать від культурної приналежності, що визначає гендерну відмінність. Так, у чоловічих культурах, до яких належать Греція, Японія, Мексика та ще 27, роль лідера належить чоловікам, і переважає жорсткий поділ поведінки, що ґрунтується на гендерних принципах. Інша ситуація у жіночих культурах, до яких належать Данія, Фінляндія, Норвегія та Швеція. У цьому типі культури відсутнє жорстке визначення ролей та тенденція до чоловічого домінування 33, с. 59].

Можна також сказати, що рольові очікування є досить індивідуальними поняттями і рольові уявлення жінок і чоловіків про шлюб можуть істотно відрізнитися через можливість вибору рольової поведінки у чоловіків і жінок. Так, після завершення дослідження Костарева В.Б. встановлено, що для жінки основним предиктором невдоволення шлюбом є очікування щодо виконання чоловіком батьківських обов'язків, відсутність різноманітності в сімейному житті та взаєморозуміння. Також жінки часто говорять про відсутність підтримки в економічній та соціальній сфері. У чоловіків ситуація зовсім

інша: серед невиправданих очікувань чоловіка та дружини виявилися такі аспекти, як сексуальна незадоволеність, втрата жіночої привабливості, розбіжність життєвих позицій [41, с. 25].

Таким чином, чим більшою мірою в співвідношенні ролевих очікувань і ролевої поведінки є присутньою узгодженість, відповідність, тим більшою мірою дружини випробовують задоволеність своїми стосунками.

РОЗДІЛ 2. ОРГАНІЗАЦІЯ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

2.1. Організаційні аспекти дослідження

У психологічних дослідженнях сім'ї та шлюбу найбільший інтерес представляє вивчення внутрішньої визначеності шлюбних відносин, зокрема таких аспектів як вплив рольових домагань та очікувань подружжя, сімейних міфів, а також задоволеності партнерськими стосунками та їх гендерних особливостей у подружжя середнього віку.

У дослідженні взяли участь 60 осіб віком від 35 до 45 років, які мешкають в Україні. Вибірка складена у випадковому порядку. Базу дослідження склали жінки і чоловіки, які перебувають у шлюбі. Анкетування проходило онлайн.

Метою нашого дослідження стало виявлення гендерних особливостей партнерських стосунків у подружжя середнього віку.

Відповідно до мети дослідження за результатами анкетування усі респонденти були поділені на дві групи.

Першу групу склали 30 осіб це були жінки, які знаходяться у шлюбі.

Другу групу склали 30 осіб, це були чоловіки, які знаходяться у шлюбі.

Першим теоретичним етапом став аналіз вітчизняних та зарубіжних джерел з проблеми гендерних особливостей партнерських стосунків. Синтез, класифікація, систематизація, узагальнення результатів теоретичних досліджень. Після чого була розроблена структура роботи, визначено актуальність наукової проблеми дослідження, сформульовано об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження. Виходячи з аналізу літературних джерел, були відібрані методики, відповідні поставленій меті і завданням.

Другий емпіричний етап включав формування вибірки досліджуваних, тестування, якісний та кількісний аналіз отриманих результатів дослідження, їх опис.

Учасникам дослідження було запропоновано заповнити бланки наступних методик: опитувальник «Рольові очікування і домагання в шлюбі» О. Волкова, опитувальник «Задоволеності шлюбом», авторами якого є В. Столін, Т. Романова і Г. Бутенко та запропоновано пройти невелику анкету з переліком сімейних міфів, де респонденти мали вказати, чи наявні вони у їхній сім'ї.

Третій етап, заключний, включав формулювання висновків згідно з емпіричними методами та математико-статистичними обробки отриманих результатів.

2.2. Методи дослідження

В дослідженні використовувались такі методики:

- опитувальник - «Рольові очікування та домагання у шлюбі (РОД)» О.Волкова, для вивчення уявлень подружжя щодо моральної й емоційної підтримки, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного із подружжя (Додаток А);
- опитувальник задоволеності шлюбом, авторами якого є В. Столін, Т. Романова і Г. Бутенко, для вивчення ступеня задоволеності-незадоволеності шлюбом у кожного з подружжя, а також збігу або неузгодженості отриманих оцінок; (Додаток Б)
- авторська анкета наявності «сімейних міфів» у подружжя.

Виконаємо детальний опис даних психодіагностичних засобів:

1. Засобом досягнення і реалізації завдань є опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД). Автором методики є О. Волкова (О. Волкова, Т. Трапезнікова, 1985). Методика містить по 36 тверджень та два варіанти опитування чоловічий і жіночий, складається з 7 шкал.

Методика спрямована на вивчення уявлень подружжя про значущість у сімейному житті сексуальних відносин, особистої спільності чоловіка і дружини, батьківських обов'язків, професійних інтересів кожного з подружжя, господарсько-побутового обслуговування, моральної та емоційної підтримки, зовнішньої привабливості партнера. Ці показники, відображаючи основні функції сім'ї, складають шкалу сімейних цінностей (ШСЦ). Ця методика дозволяє уточнити уявлення подружжя про бажаний розподіл ролей між чоловіком і дружиною при реалізації сімейних функцій, об'єднаних шкалою рольових очікувань і домагань (ШРОД). Результати цієї методики свідчать про ієрархію сімейних цінностей подружжя, що дає можливість зробити висновок про соціально-психологічну сумісність подружжя в сім'ї. [8]

Використанням опитувальника «Рольові очікування і домагання у шлюбі» проводиться діагностика психологічної подружньої сумісності та набуває особливої актуальності під час будь-якого кризового періоду, змістом якого є рольове переструктурування подружньої пари.

Подружжю пропонується самостійно ознайомитися з набором тверджень, відповідних їхній статі, і висловити своє ставлення до кожного з них, використовуючи наступні варіанти відповідей: «Повністю згоден», «Загалом це правильно», «Це не зовсім так», «Це неправильно».

Відповіді на запропоновані твердження свідчать про вираженість у подружжя семи основних сімейних цінностей. Відповідно, бали за кожною шкалою сімейних цінностей підсумовуються окремо. По перших двох шкалах ці результати є підсумковими і переносяться в останній стовпець таблиці. Підсумкові бали інших п'яти шкал обчислюються як півсума балів за підшкалами «рольові очікування» (установка чоловіка і дружини на активне виконання партнером сімейних обов'язків) і «рольові домагання» (особиста готовність кожного з партнерів виконувати сімейні ролі).

Таким чином, мінімальний сумарний бал за шкалою становить 0 балів, максимальний підсумковий бал за шкалою 9 балів. Шкала оцінок взаємин представлена трьома категоріями: низькі оцінки за шкалою – 0-3 бали; середні оцінки за шкалою – 4-6 бали; високі оцінки за шкалою – 7-9 балів.

Характеристика шкал сімейних цінностей:

1. Інтимно-сексуальна шкала (твердження № 1-3) – шкала значущості сексуальних відносин в шлюбі. Високі оцінки за шкалою означають, що чоловік (дружина) вважає сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя, ставлення до дружини істотно залежить від оцінки її (його) як сексуального партнера. Низькі оцінки за шкалою інтерпретуються як недооцінка сексуальних стосунків у шлюбі.

2. Шкала особистісної ідентифікації з чоловіком (дружиною) (твердження № 4-6) – шкала, що відображає установку чоловіка (дружини) на

особистісну ідентифікацію з шлюбним партнером: очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтирів, способів проведення часу. Низькі оцінки за шкалою припускають установку на особисту автономію.

3. Господарсько-побутова шкала вимірює установку подружжя на реалізацію господарсько-побутової функції сім'ї. Ця шкала, як і всі наступні, має дві підшкали: «рольові очікування» і «рольові домагання». Підшкала «рольові очікування» (твердження № 7-9) – оцінки розглядаються як міра очікування від партнера активного вирішення побутових питань. Чим вища оцінка за шкалою рольових очікувань, тим більше вимог пред'являє чоловік (дружина) до участі чоловіка в організації побуту, тим більше значення мають господарсько-побутові вміння та навички партнера. Підшкала «рольові домагання» (твердження № 22-24) відображає установки на власну активну участь у веденні домашнього господарства. Загальна оцінка за шкалою розглядається як оцінка чоловіком (дружиною) значущості побутової організації сім'ї.

4. Батьківсько-виховна шкала дозволяє судити про ставлення подружжя до своїх батьківських обов'язків. Підшкала рольових очікувань (твердження № 10-12) показує вираженість установки чоловіка (дружини) на активну батьківську позицію шлюбного партнера. Підшкала рольових домагань (затвердження № 25-27) свідчить про орієнтацію чоловіка (дружини) на власні обов'язки у вихованні дітей. Загальна оцінка шкали розглядається як показник значущості для чоловіка (дружини) батьківських функцій. Чим вища оцінка шкали, тим більшого значення надає чоловік (дружина) ролі батька (матері), тим більше він (вона) вважає батьківство основною цінністю, концентрує навколо себе життя сім'ї.

5. Шкала соціальної активності відображає установку на значущість зовнішньої соціальної активності (професійної, громадської) для стабільності шлюбно-сімейних відносин. Підшкала «рольові очікування» (твердження № 13-15) вимірює міру орієнтації чоловіка (дружини) на те, що шлюбний

партнер повинен мати серйозні професійні інтереси, грати активну громадську роль. Підшкала «рольові домагання» (твердження № 28-30) ілюструє вираженість власних професійних потреб чоловіка (дружини). Загальна оцінка шкали показує значущість позасімейних інтересів для чоловіка (дружини), що є основними цінностями в процесі міжособистісної взаємодії подружжя.

6. Емоційно-психотерапевтична шкала висловлює установку на значущість емоційно-психотерапевтичної функції шлюбу. Підшкала «рольові очікування» (твердження № 16-17) вимірює міру орієнтації чоловіка (дружини) на те, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї у питаннях корекції психологічного клімату в сім'ї, надання моральної та емоційної підтримки, створення «психотерапевтичної атмосфери». Підшкала «рольові домагання» (твердження № 31-33) відображає прагнення чоловіка (дружини) бути сімейним «психотерапевтом». Загальна оцінка шкали розглядається як показник значущості для чоловіка (дружини) взаємної моральної та емоційної підтримки членів сім'ї, орієнтації на шлюб як середовище, яке сприятиме психологічній розрядці та стабілізації.

7. Шкала зовнішньої привабливості оцінює ступінь значущості зовнішнього вигляду для чоловіка (дружини), його відповідність стандартам сучасної моди. Підшкала «рольові очікування» (твердження № 19-21) свідчить вираженість бажання чоловіка (дружини) мати зовні привабливого партнера. Підшкала «рольові домагання» (твердження № 34-36) ілюструє установку на власну привабливість, прагнення модно і красиво одягатися. Загальна оцінка – показник орієнтації чоловіка (дружини) на сучасні зразки зовнішнього вигляду.

2. Засобом досягнення і вирішення завдань є опитувальник задоволеності шлюбом, авторами якого є В. Столін, Т. Романова і Г. Бутенко (1984). Експрес-діагностика ступеня задоволеності-незадоволеності шлюбом у кожного з подружжя, а також неузгодженості або збігу отриманих оцінок. [35]

В основі опитувальника лежить уявлення про задоволеність шлюбом як про стійке емоційне явище, яке містить в собі, перш за все, почуття, узагальнену емоцію, ніж раціональну оцінку успішності шлюбу з тих чи інших параметрів, яке може проявлятися як в емоціях, так і в оцінках, думках, порівняннях.

Пропонований опитувальник може бути використаний скрізь, де необхідна діагностика задоволеності шлюбом: під час проведення наукового дослідження в галузі психології сім'ї, при психопрофілактичних обстеженнях, у роботі з тими, а також у сфері сімейного консультування і психотерапії. Опитувальник задоволеності шлюбом можна з успіхом застосовувати для діагностики кризового стану подружньої підсистеми на будь-якому етапі життєвого циклу сім'ї.

Текст методики складається з 24 тверджень які можуть бути зведені до шести наступних типів:

1. Порівняння свого шлюбу з іншими шлюбами.
2. Припущення про оцінку власного шлюбу з боку.
3. Констатація тих чи інших почуттів на адресу чоловіка в сьогоднішні або минулому.
4. Власна оцінка подружжя за рядом параметрів.
5. Установка на зміну характеру чоловіка.
6. Думка, позитивна або негативна, щодо шлюбу взагалі.

Твердження містять як позитивні, так і негативні характеристики шлюбу і сформульовані як в позитивній, так і в негативній формі. Заповнення опитувальника займає не більше 10 хвилин. Питання не стосуються надмірно інтимних фактів і подробиць.

Уся вісь сумарних балів тесту розбивається на 7 категорій, утворюючи наступну шкалу оцінок взаємин: абсолютно неблагополучні, неблагополучні, швидше неблагополучні, перехідні, швидше благополучні, благополучні, абсолютно благополучні відносини.

3. Авторська анкета наявності сімейних міфів у подружжя.

Перед початком роботи з сімейними парами було запропоновано перелік сімейних міфів, де респонденти мали вказати, чи наявні вони у їхній сім'ї. Для тестування було запропоновано такі сімейні міфи, як:

- «Ми – одне ціле»,
- «Це чоловічий/жіночий обов'язок»,
- «Чоловік повинен заробляти більше від жінки»,
- «Ревнує – значить любить»,
- «Поява дитини зміцнить сім'ю»,
- «Якщо любить, то передбачає всі бажання партнера».

Анкета складається з 6 питань, на які потрібно дати відповідь в залежності від ступеню згоди з ними: «згоден» чи «не згоден».

Отже, наявність програми емпіричного дослідження дозволяє перейти до упровадження експертних процедур.

У дослідженні використовувались такі методи математико-статистичної обробки даних:

1. Для порівняння вибірок у подружніх парах середнього віку чоловіків і жінок аналіз по t - критерію Стьюдента.

2. Для вивчення взаємозв'язків між показниками задоволеності шлюбом з сімейними міфами, рольовими очікуваннями і домаганнями у чоловіків та жінок - кореляційний аналіз Пірсона.

Статистична обробка даних проводилася за допомогою комп'ютерної програми SPSS Statistics 22.0.

РОЗДІЛ 3 РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ГЕНДЕРНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПАРТНЕРСЬКИХ СТОСУНКІВ

3.1 Результати порівняльного аналізу показників гендерних особливостей в вибірках чоловіків і жінок

Математико-статистична обробка отриманих результатів по трьом опитувальникам: задоволеності браком, сімейних міфах, ролевих очікуваннях і домаганнях, включала аналіз емпіричних даних з використанням t-критерія Стюдента для порівняння гендерних особливостей подружжя середнього віку. Отримані дані по двох групах, де X1 – чоловіки, а X2 - жінки, які виражені в середніх значеннях представленні в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1.

Розрахунок гендерних особливостей подружжя середнього віку
використовуючи t -критерій Стюдента

Показники дослідження	Хср. 1гр.	Хср. 2гр.	t-критерію Стюдента	p	Кількість, 1гр	Кількість, 2гр
Інтимно-сексуальна шкала	4,6333 3	3,6666 7	-1,88156	0,06491 7	30	30
Шкала особистісної ідентифікації з чоловіком (дружиною)	7,1333 3	6,4666 7	-1,46187	0,14917 4	30	30
Господарсько-побутова шкала (очікув.)	6,7	6,6	-0,1922	0,84825 3	30	30
Господарсько-побутова шкала (домагання)	6,2333 3	6,2333 3	0	1	30	30
Батьківсько-виховна шкала (очікув.)	7,6333 3	7,5333 3	-0,26442	0,79239 5	30	30
Батьківсько-виховна шкала (домагання)	7,8333 3	6,6666 7	-2,92052	0,00497	30	30
Шкала соціальної активності (очікув.)	6,2333 3	6,5333 3	0,66922	0,50601 1	30	30

Продовження таблиці 3.1

Шкала соціальної активності (домагання)	7,7	7,03333	-1,52959	0,13155 4	30	30
Емоційно-психотерапевтична шкала (очікув.)	7,7333 3	7,93333	0,50266	0,61711	30	30
Емоційно-психотерапевтична шкала (домагання)	6,1333 3	6,4	0,52711	0,60012 8	30	30
Шкала зовнішньої привабливості (очікув.)	6,7	6,7	0	1	30	30
Шкала зовнішньої привабливості (домагання)	4,4666 7	6,5	4,29525	0,00006 7	30	30
Це чоловічий/жіночий обов'язок	0,6416 7	0,7	0,44045	0,66125 1	30	30
Поява дитини зміцнить сім'ю	1,5666 7	1,48333	-0,53659	0,59360 4	30	30
Якщо любить, то передбачає всі бажання партнера	2,1833 3	2,05833	-0,97835	0,33196 5	30	30
Ревнує – значить любить	2,7916 7	2,25	-2,62179	0,01115 3	30	30
Ми – одне ціле	0,95	1,10833	-1,31382	0,19407 9	30	30
Чоловік повинен заробляти більше від жінки	0,075	-0,00833	-0,44269	0,65963 8	30	30
Задоволеність шлюбом	35,066 6	35,6333 3	0,33237	0,74080 5	30	30

По аналізу даних таблиці 3.1 видно, що значущі показники ($p \leq 0,01$; $p \leq 0,001$; $p \leq 0,0001$) з дев'ятнадцяти можливих на статистично значимому рівні відмінності були виявлені тільки по трьох шкалах:

- «Батьківсько-виховна шкала (домагання)»,
- «Шкала зовнішньої привабливості (домагання)»,
- «Ревнує – значить любить».

Результати відмінностей представлені в таблиці 3.2.

Таблиця 3.2.

Значимі показники відмінностей по t -критерію Стьюдента

Показники дослідження	Хср. 1гр. Чоловіки	Хср. 2гр. Дружини	t-критерію Стьюдента	p
Батьківсько-виховна шкала (домагання)	7,83333	6,66667	-2,92052	0,00497
Шкала зовнішньої привабливості (домагання)	4,46667	6,5	4,29525	0,000067
Ревнує – значить любить	2,79167	2,25	-2,62179	0,011153

З таблиці 3.2 видно, що вибірка чоловіків відрізняється від вибірки дружин більшою вираженістю показника домагань відносно батьківсько-виховної функції тобто чоловіки демонструють велику орієнтацію на власні батьківські обов'язки, ніж дружини. Міф «Ревнує – значить любить» властивий також більш чоловікам. Таким чином чоловіки більш приділяють уваги на ревності ніж жінки.

Вибірка дружин відрізняється від вибірки чоловіків більш високим середнім значенням показника домагань відносно зовнішньої привабливості тобто дружини мають більше виражену установку на власну привабливість, прагнення модно і красиво одягатися, ніж чоловіки.

3.2 Порівняльний аналіз статично-значущих відмінностей гендерних особливостей у жінок

З метою перевірки гіпотези про існування специфіки в характері взаємозв'язків задоволеності браком з сімейними міфами та ролевими очікуваннями і домаганнями у подружжя різної статі, був проведений кореляційний аналіз Пірсона. Матриця кореляцій по вибірці жінок представлена в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Матриця кореляцій Пірсона у вибірці жінок

№	Інтимно-сексуальна шкала	Шкала особистісної ідентифікації з чоловіком (дружиною)	Господарсько-побутова шкала (очікув.)	Господарсько-побутова шкала (домагання)	Батьківсько-виховна шкала (очікув.)	Батьківсько-виховна шкала (домагання)	Шкала соціальної активності (очікув.)	Шкала соціальної активності (домагання)	Емоційно-психотерапевтична шкала (очікув.)	Емоційно-психотерапевтична шкала (домагання)	Шкала зовнішньої привабливості (очікув.)	Шкала зовнішньої привабливості (домагання)
1	1	0,330	-0,163	0,028	0,072	0,018	0,205	-	-	0,000	0,012	-
		0,075	0,389	0,883	0,706	0,925	0,278	0,728	0,588	1,000	0,949	0,269
2	0,330	1	0,061	,557**	,517**	,415*	,394*	0,076	0,360	0,271	,404*	0,176
	0,075		0,750	0,001	0,003	0,022	0,031	0,690	0,051	0,147	0,027	0,351
3	-	0,061	1	0,286	0,236	0,163	0,183	0,064	0,165	0,237	0,288	0,168
	0,163	0,750		0,126	0,209	0,389	0,332	0,738	0,383	0,207	0,123	0,375
4	0,028	,557**	0,286	1	,610**	,607**	0,122	-	,485**	0,258	,428*	-
	0,883	0,001	0,126		0,000	0,000	0,522	0,878	0,007	0,168	0,018	0,882
5	0,072	,517**	0,236	,610**	1	,409*	0,302	0,036	,370*	0,175	0,302	0,026
	0,706	0,003	0,209	0,000		0,025	0,105	0,850	0,044	0,354	0,105	0,892

Продовження таблиці 3.3

6	0,018	,415*	0,163	,607**	,409*	1	0,193	0,144	,488**	0,196	0,354	0,187
	0,925	0,022	0,389	0,000	0,025		0,307	0,447	0,006	0,299	0,055	0,321
7	0,205	,394*	0,183	0,122	0,302	0,193	1	,428*	0,060	0,165	,478**	,478**
	0,278	0,031	0,332	0,522	0,105	0,307		0,018	0,754	0,384	0,007	0,007
8	-0,066	0,076	0,064	-0,029	0,036	0,144	,428*	1	0,205	,454*	0,110	,389*
	0,728	0,690	0,738	0,878	0,850	0,447	0,018		0,278	0,012	0,563	0,034
9	-0,103	0,360	0,165	,485**	,370*	,488**	0,060	0,205	1	,473**	0,340	0,194
	0,588	0,051	0,383	0,007	0,044	0,006	0,754	0,278		0,008	0,066	0,303
10	0,000	0,271	0,237	0,258	0,175	0,196	0,165	,454*	,473**	1	0,323	0,349
	1,000	0,147	0,207	0,168	0,354	0,299	0,384	0,012	0,008		0,082	0,059
11	0,012	,404*	0,288	,428*	0,302	0,354	,478**	0,110	0,340	0,323	1	0,277
	0,949	0,027	0,123	0,018	0,105	0,055	0,007	0,563	0,066	0,082		0,138
12	-0,208	0,176	0,168	-0,028	0,026	0,187	,478**	,389*	0,194	0,349	0,277	1
	0,269	0,351	0,375	0,882	0,892	0,321	0,007	0,034	0,303	0,059	0,138	
13	0,307	0,092	0,027	0,110	0,265	0,123	0,323	0,083	0,288	0,173	-0,008	0,250
	0,099	0,627	0,889	0,564	0,158	0,518	0,082	0,662	0,123	0,361	0,965	0,183
14	0,129	0,274	0,294	,376*	,474**	0,074	0,244	-0,168	0,259	0,189	,524**	0,098
	0,496	0,143	0,115	0,041	0,008	0,698	0,193	0,375	0,166	0,317	0,003	0,607
15	-0,208	,380*	-0,108	,415*	,390*	,470**	-0,034	0,313	,435*	0,207	0,153	0,128
	0,271	0,039	0,569	0,023	0,033	0,009	0,860	0,092	0,016	0,272	0,418	0,501
16	0,074	,398*	-0,209	0,357	0,170	,378*	0,120	0,211	0,261	0,343	0,203	0,237
	0,696	0,030	0,268	0,053	0,369	0,039	0,528	0,264	0,164	0,063	0,282	0,207
17	0,339	,461*	0,142	,365*	0,233	0,107	0,253	,373*	0,344	,465**	0,249	0,055
	0,067	0,010	0,453	0,048	0,216	0,572	0,177	0,042	0,062	0,010	0,184	0,775
18	0,096	-0,102	0,161	-0,015	0,075	0,181	-0,081	-0,153	0,017	-0,227	-0,050	-0,323
	0,612	0,592	0,396	0,937	0,693	0,338	0,671	0,421	0,929	0,228	0,792	0,081
19	-0,134	-0,058	0,199	0,025	0,121	-0,010	0,283	0,076	-0,087	-0,034	0,347	0,302
	0,481	0,761	0,291	0,894	0,525	0,957	0,129	0,691	0,647	0,858	0,060	0,105

Продовження таблиці 3.3

Це чоловічий/жіночий обов'язок	Поява дитини зміцнить сім'ю	Якщо любить, то передбачає всі бажання партнера	Ревнує – значить любить	Ми – одне ціле	Чоловік повинен заробляти більше від жінки	Задоволеність шлюбом
0,307	0,129	-0,208	0,074	0,339	0,096	-0,134
0,099	0,496	0,271	0,696	0,067	0,612	0,481
0,092	0,274	,380*	,398*	,461*	-0,102	-0,058
0,627	0,143	0,039	0,030	0,010	0,592	0,761
0,027	0,294	-0,108	-0,209	0,142	0,161	0,199
0,889	0,115	0,569	0,268	0,453	0,396	0,291
0,110	,376*	,415*	0,357	,365*	-0,015	0,025
0,564	0,041	0,023	0,053	0,048	0,937	0,894
0,265	,474**	,390*	0,170	0,233	0,075	0,121
0,158	0,008	0,033	0,369	0,216	0,693	0,525
0,123	0,074	,470**	,378*	0,107	0,181	-0,010
0,518	0,698	0,009	0,039	0,572	0,338	0,957
0,323	0,244	-0,034	0,120	0,253	-0,081	0,283
0,082	0,193	0,860	0,528	0,177	0,671	0,129
0,083	-0,168	0,313	0,211	,373*	-0,153	0,076
0,662	0,375	0,092	0,264	0,042	0,421	0,691
0,288	0,259	,435*	0,261	0,344	0,017	-0,087
0,123	0,166	0,016	0,164	0,062	0,929	0,647
0,173	0,189	0,207	0,343	,465**	-0,227	-0,034
0,361	0,317	0,272	0,063	0,010	0,228	0,858
-0,008	,524**	0,153	0,203	0,249	-0,050	0,347
0,965	0,003	0,418	0,282	0,184	0,792	0,060

Продовження таблиці 3.3

0,250	0,098	0,128	0,237	0,055	-0,323	0,302
0,183	0,607	0,501	0,207	0,775	0,081	0,105
1	0,105	0,034	-0,180	0,152	-0,052	-0,074
	0,582	0,857	0,340	0,423	0,785	0,699
0,105	1	0,091	-0,073	0,246	-0,086	0,091
0,582		0,634	0,700	0,189	0,653	0,632
0,034	0,091	1	0,274	0,188	-0,056	-0,067
0,857	0,634		0,143	0,321	0,767	0,724
-0,180	-0,073	0,274	1	,439*	-0,285	0,091
0,340	0,700	0,143		0,015	0,127	0,633
0,152	0,246	0,188	,439*	1	-0,111	0,137
0,423	0,189	0,321	0,015		0,560	0,469
-0,052	-0,086	-0,056	-0,285	-0,111	1	-0,157
0,785	0,653	0,767	0,127	0,560		0,409
-0,074	0,091	-0,067	0,091	0,137	-0,157	1
0,699	0,632	0,724	0,633	0,469	0,409	

З таблиці 3.3, видно, що у вибірці дружин не виявлено жодною значимого взаємозв'язку між показником задоволеності браком і показниками сімейних міфів та ролевих очікувань і домагань.

Виявлено, що показники сімейних міфів та ролевих очікувань і домагань дуже щільно взаємозв'язані між собою. Так максимальна кількість кореляційних зв'язків виявлена у міфа «Якщо любить, передбачає всі бажання партнера» який має прямий взаємозв'язок з показниками ролевих очікувань: Шкала особистісної ідентифікації з чоловіком ($r=0,38$ при $p<0,05$), шкала домагання господарсько-побутові ($r=0,41$ при $p<0,05$), шкала очікування у батьківсько-виховній сфері ($r=0,39$ при $p<0,05$), шкала домагання у батьківсько-виховній сфері ($r=0,47$ при $p<0,05$), шкала очікування в емоційно-психотерапевтичній сфері ($r=0,43$ при $p<0,05$) сімейних стосунків.

Тобто, якщо є такий міф «Якщо любить, передбачає всі бажання партнера», то в житті сім'ї у жінок більше виражена рольова установка на очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтирів, способів проведення часу. Також присутня активна участь дружини у веденні домашнього господарства, та обов'язки виховання дитини, та очікування от чоловіка активної батьківської позиції. Жінка очікує, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї в питаннях корекції психологічного клімату, надання моральної і емоційної підтримки.

Між показником: «Ми одне ціле», який має прямий взаємозв'язок з показниками ролевих очікувань, виявлені чотири кореляційні зв'язки: Шкала особистісної ідентифікації з чоловіком ($r=0,46$ при $p<0,05$), шкала домагання в господарсько-побутовій сфері ($r=0,36$ при $p<0,05$), шкала домагання у соціальній активності ($r=0,37$ при $p<0,05$), шкала очікування в емоційно-психотерапевтичній сфері ($r=0,46$ при $p<0,05$).

Це свідчить про те якщо у жінки в сім'ї був міф «Ми одне ціле», то вона в сім'ї відображає рольову установку та очікує від чоловіка спільності інтересів, потреб, цінностей, тим більше виражена орієнтація на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя. Також жінка активно веде домашнє господарство. А у соціальній сфері ілюструє вираженість власних професійних потреб. Натомість у емоційно-психотерапевтичній сфері жінка очікує що шлюбний партнер візьме на себе роль надання емоційної, моральної підтримки.

Показник «Поява дитини зміцнить сім'ю» виявив два значимих кореляційних зв'язки з такими рольовими установками як: господарсько-побутова шкала (домагання) ($r=0,37$; при $p<0,05$), Батьківсько-виховна шкала (очікування) ($r=0,47$; при $p<0,05$). Тобто, чим більш впливає міф на жінку тим більш виражена установка на активну участь її у введенні господарства та активну батьківську позицію партнера.

3.3 Порівняльний аналіз статично значущих відмінностей гендерних особливостей у чоловіків

На вибірці чоловіків також був проведений кореляційний аналіз Пірсона для перевірки гіпотези дослідження про те, що існує специфіка у характері взаємозв'язків задоволеності браком з сімейними міфами, ролевими очікуваннями і домаганнями у подружжя різної статі.

Матриця кореляцій по вибірці чоловіків представлена в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Матриця кореляцій Пірсона у вибірці чоловіків

№	Інтимно-сексуальна шкала	Ідентифікація з чоловіком	Господарсько-побутова шкала (очікув.)	Господарсько-побутова шкала (домагання)	Батьківсько-виховна шкала (очікув.)	Батьківсько-виховна шкала (домагання)	Шкала соціальної активності (очікув.)	Шкала соціальної активності (домагання)	Емоційно-психотерапевтична шкала (очікув.)	Емоційно-психотерапевтична шкала (домагання)	Шкала зовнішньої привабливості (очікув.)	Шкала зовнішньої привабливості (домагання)
1	1	-0,087	0,318	-0,031	0,328	-0,036	0,230	-,361*	0,088	-0,128	0,351	0,360
		0,647	0,087	0,872	0,077	0,852	0,221	0,050	0,645	0,500	0,057	0,051
2	-0,087	1	0,260	-0,089	-0,034	0,357	0,315	0,175	,631**	0,053	0,232	-0,305
	0,647		0,165	0,641	0,860	0,053	0,090	0,355	0,000	0,781	0,218	0,101
3	0,318	0,260	1	0,062	0,172	0,104	0,296	-0,060	0,242	0,032	0,098	0,112
	0,087	0,165		0,745	0,362	0,584	0,112	0,753	0,199	0,868	0,605	0,554
4	-0,031	-0,089	0,062	1	0,072	,434*	0,258	0,114	0,141	0,276	-0,034	-0,056
	0,872	0,641	0,745		0,704	0,017	0,168	0,550	0,458	0,140	0,860	0,767
5	0,328	-0,034	0,172	0,072	1	0,113	0,145	0,276	0,156	0,208	0,151	0,345
	0,077	0,860	0,362	0,704		0,554	0,443	0,139	0,412	0,270	0,426	0,062
6	-0,036	0,357	0,104	,434*	0,113	1	0,360	,483**	,578**	,556**	0,043	0,095
	0,852	0,053	0,584	0,017	0,554		0,050	0,007	0,001	0,001	0,823	0,616
7	0,230	0,315	0,296	0,258	0,145	0,360	1	0,001	0,194	,571**	0,026	0,215
	0,221	0,090	0,112	0,168	0,443	0,050		0,995	0,305	0,001	0,892	0,254
8	-,361*	0,175	-0,060	0,114	0,276	,483**	0,001	1	,544**	0,217	-0,131	-0,108
	0,050	0,355	0,753	0,550	0,139	0,007	0,995		0,002	0,250	0,491	0,570
9	0,088	,631**	0,242	0,141	0,156	,578**	0,194	,544**	1	0,155	0,081	-0,131
	0,645	0,000	0,199	0,458	0,412	0,001	0,305	0,002		0,414	0,672	0,491

Продовження таблиці 3.4

10	-0,128	0,053	0,032	0,276	0,208	,556**	,571**	0,217	0,155	1	-0,119	,484**
	0,500	0,781	0,868	0,140	0,270	0,001	0,001	0,250	0,414		0,533	0,007
11	0,351	0,232	0,098	-0,034	0,151	0,043	0,026	-0,131	0,081	-0,119	1	0,019
	0,057	0,218	0,605	0,860	0,426	0,823	0,892	0,491	0,672	0,533		0,922
12	0,360	-0,305	0,112	-0,056	0,345	0,095	0,215	-0,108	-0,131	,484**	0,019	1
	0,051	0,101	0,554	0,767	0,062	0,616	0,254	0,570	0,491	0,007	0,922	
13	-,443*	-0,001	0,008	-0,234	0,073	0,033	-0,011	0,229	0,067	,456*	-0,264	0,134
	0,014	0,998	0,966	0,212	0,702	0,863	0,954	0,224	0,726	0,011	0,159	0,480
14	0,136	0,195	-0,015	0,242	-0,066	0,351	0,141	-0,098	0,183	0,157	0,268	-0,075
	0,474	0,302	0,939	0,198	0,729	0,057	0,459	0,605	0,332	0,408	0,152	0,694
15	0,068	0,255	0,281	0,126	0,236	0,285	-0,047	0,166	,470**	-0,029	0,246	-0,055
	0,723	0,174	0,133	0,507	0,209	0,127	0,804	0,380	0,009	0,878	0,190	0,773
16	-0,204	0,302	0,292	0,130	0,027	0,317	0,030	0,142	,400*	0,304	-0,029	-0,099
	0,278	0,105	0,118	0,495	0,888	0,087	0,874	0,456	0,028	0,103	0,878	0,603
17	-0,054	0,056	0,143	-0,165	-0,087	0,044	0,221	0,084	0,208	0,285	-0,044	0,030
	0,776	0,770	0,451	0,385	0,649	0,816	0,242	0,659	0,271	0,126	0,818	0,876
18	,543**	0,117	,463*	-0,061	0,269	0,111	0,137	-0,037	,433*	0,041	0,025	0,134
	0,002	0,538	0,010	0,750	0,151	0,561	0,470	0,846	0,017	0,830	0,896	0,480
19	-0,129	0,186	0,305	-0,314	-0,096	0,029	-0,098	0,230	-0,010	0,004	0,003	-0,105
	0,497	0,324	0,101	0,091	0,613	0,878	0,606	0,222	0,957	0,983	0,986	0,579

Це чоловічий/жіночий обов'язок	Поява дитини зміцнить сім'ю	Якщо любить, то передбачає всі бажання партнера	Ревнує – значить любить	Ми – одне ціле	Чоловік повинен заробляти більше від жінки	Задоволеність шлюбом
-,443*	0,136	0,068	-0,204	-0,054	,543**	-0,129
0,014	0,474	0,723	0,278	0,776	0,002	0,497
-0,001	0,195	0,255	0,302	0,056	0,117	0,186
0,998	0,302	0,174	0,105	0,770	0,538	0,324
0,008	-0,015	0,281	0,292	0,143	,463*	0,305
0,966	0,939	0,133	0,118	0,451	0,010	0,101
-0,234	0,242	0,126	0,130	-0,165	-0,061	-0,314
0,212	0,198	0,507	0,495	0,385	0,750	0,091
0,073	-0,066	0,236	0,027	-0,087	0,269	-0,096
0,702	0,729	0,209	0,888	0,649	0,151	0,613

Продовження таблиці 3.4

0,033	0,351	0,285	0,317	0,044	0,111	0,029
0,863	0,057	0,127	0,087	0,816	0,561	0,878
-0,011	0,141	-0,047	0,030	0,221	0,137	-0,098
0,954	0,459	0,804	0,874	0,242	0,470	0,606
0,229	-0,098	0,166	0,142	0,084	-0,037	0,230
0,224	0,605	0,380	0,456	0,659	0,846	0,222
0,067	0,183	,470**	,400*	0,208	,433*	-0,010
0,726	0,332	0,009	0,028	0,271	0,017	0,957
,456*	0,157	-0,029	0,304	0,285	0,041	0,004
0,011	0,408	0,878	0,103	0,126	0,830	0,983
-0,264	0,268	0,246	-0,029	-0,044	0,025	0,003
0,159	0,152	0,190	0,878	0,818	0,896	0,986
0,134	-0,075	-0,055	-0,099	0,030	0,134	-0,105
0,480	0,694	0,773	0,603	0,876	0,480	0,579
1	-0,051	0,112	0,232	,496**	0,032	0,157
	0,788	0,555	0,218	0,005	0,868	0,408
-0,051	1	-0,011	0,101	-0,097	0,135	-0,121
0,788		0,953	0,594	0,610	0,478	0,525
0,112	-0,011	1	0,342	0,212	0,337	-0,033
0,555	0,953		0,065	0,260	0,069	0,861
0,232	0,101	0,342	1	0,256	0,175	0,197
0,218	0,594	0,065		0,171	0,356	0,296
,496**	-0,097	0,212	0,256	1	0,248	0,193
0,005	0,610	0,260	0,171		0,186	0,308
0,032	0,135	0,337	0,175	0,248	1	-0,023
0,868	0,478	0,069	0,356	0,186		0,904
0,157	-0,121	-0,033	0,197	0,193	-0,023	1
0,408	0,525	0,861	0,296	0,308	0,904	

З таблиці 3.4, видно, що у вибірці чоловіків як і у вибірці жінок не виявлено жодною значимого взаємозв'язку між показником задоволеності браком і показниками сімейних міфів та ролевих очікувань і домагань.

Та виявлено максимальна кількість кореляційних зв'язків у сімейного міфа «Чоловік повинен заробляти більше від жінки» та ролевих очікувань і домагань: Інтимно-сексуальна шкала ($r=0,54$ при $p<0,05$), шкала господарсько-

побутових очікувань ($r=0,46$ при $p<0,05$), шкала очікування емоційно-психотерапевтична ($r=0,43$ при $p<0,05$).

Тобто, якщо в сім'ї є міф «Чоловік повинен заробляти більше від жінки» у чоловік в житті вважає сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя, ставлення до дружини істотно залежить від оцінки його як сексуального партнера. Також виражена рольова установка на очікування від жінки активного вирішення побутових питань. Чоловік очікує, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї в питаннях корекції психологічного клімату, надання моральної і емоційної підтримки.

Крім того в ході аналізу було виявлено, кореляційні зв'язки з очікуваннями в емоційно-психотерапевтичній сфері та такими сімейними міфами як: «Якщо любить, то передбачає всі бажання партнера» ($r=0,47$; при $p<0,05$), «Ревнує – значить любить» ($r=0,40$; при $p<0,05$), «Чоловік повинен заробляти більше від жінки» ($r=0,43$; при $p<0,05$). Тобто чим вище міра орієнтації чоловіків на те, що дружина візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї в питаннях психологічного клімату, тим значимішою видається вплив міфів: «Якщо любить, то передбачає всі бажання партнера», «Ревнує – значить любить», «Чоловік повинен заробляти більше від жінки».

Два прямі кореляційні зв'язки виявлені між сімейним міфом «Це чоловічий/жіночий обов'язок» та ролевими домаганнями чоловіків в емоційно-психотерапевтичній ($r=0,45$; при $p<0,05$) і інтимно-сексуальній сферах ($r=0,44$; при $p<0,05$).

Таким чином, чим вище показник міфа «Це чоловічий/жіночий обов'язок» тим більше прагнення чоловіка бути сімейним «психотерапевтом» та вимогати гармонії у сексуальній сфері.

ВИСНОВКИ

На основі поставлених мети та завдань, можемо зробити такі висновки:

1. Сьогодні у більшості випадків партнерські стосунки виступають як добровільний союз чоловіка й жінки, заснований на взаємній схильності й особистій домовленості, спрямований на створення і збереження родини.

Проаналізувавши літературні джерела з теми дослідження: гендерні особливості партнерських стосунків у подружжя середнього віку, ми виділили основні три напрямки дослідження. Це задоволеність шлюбом, сімейні міфи та рольові очікування і домагання у шлюбі - якості теоретичних передумов для майбутнього емпіричного дослідження.

2. Виділили наступні положення, які характеризують гендерні особливості:

1). Задоволеність шлюбом - це внутрішня суб'єктивна оцінка відношення подружжя до власного браку. Якщо неузгодженість у подружжя не занадто велика, а брак має достатню міру цінності те подружжя зможе у результаті домовитися.

Задоволеність шлюбом, очевидно, складається як результат адекватної реалізації уявлення (образу) про сім'ю, сформованого у свідомості людини під впливом зустрічей з різними подіями, складовими його досвід в даній сфері діяльності.

Загальна задоволеність шлюбом тісно пов'язана з якісним виконанням ролей партнером, а також частотою розбіжностей з партнером щодо виконання ролей. Задоволеність шлюбом тісно пов'язана з соціально-психологічним кліматом сім'ї, стійкістю та стабільністю шлюбу. У ході проведення численних досліджень задоволеності шлюбом виявлені різноманітні її чинники: соціально-економічні, статусні, а також психологічна сумісність партнерів, відповідність рольовим очікуванням партнера, статеві відмінності, вплив сімейних міфів та ін.

2). Сімейні міфи – це психологічний феномен, що є спотвореними уявленнями, які не відповідають реальності, членів сім'ї про себе, один про одного і про сім'ю в цілому. Таким чином сімейний міф - це своєрідний груповий захисний механізм, який підтримує цілісність сімейної системи. У його основі лежать неусвідомлювані емоції: провина, емоційне відкидання, страх перед відповідальністю виступати в певній сімейній ролі.

Негативний вплив сімейних міфів полягає в тому, що сім'я стає ригідною та перешкоджає нормативним змінам, пов'язаним з динамікою життєвого циклу сім'ї.

Отже, сімейні міфи – це збір переконань про правила поведінки партнерів, що добре інтегровані в історію сім'ї, передаються з покоління в покоління і призводять до розладів в комунікації.

3). Рольові очікування і домагання у шлюбі. Одна з найсуттєвіших характеристик подружньої пари – її рольова структура, що передбачає розподіл ролей і обов'язків між подружжям, а також формулювання принципів побудови рольових відносин у парі.

Для того, щоб подружня пара ефективно існувала, важливе значення має розвиток подружжям чутливості до ситуаційних вимогам подружньої ролі і пов'язаної з нею гнучкості ролевої поведінки (здібності до гнучкого перемикавання ролей відповідно до ситуації).

Одним з видом рольових очікувань є шлюбно-сімейні очікування як складна структура, взаємопов'язаними компонентами якої є очікування стосовно партнера як супутника життя та батька/матері. Сімейні очікування формуються в процесі гендерної соціалізації з раннього дитинства. Вони формуються під впливом, перш за все, суспільних і особистісних потреб, також на це безпосередньо впливає батьківська сім'я та її міфи, яка опосередковує усі впливи зовнішнього соціального оточення.

3. Було проведено дослідження гендерних особливостей партнерських стосунків у людей середнього віку. Для цього створено вибірку з 60 людей, які

знаходяться у шлюбі. Вони були поділені на дві дослідницькі групи: чоловіки та жінки середнього віку. Учасники дослідження пройшли опитування таких методик: опитувальник «Рольові очікування і домагання в шлюбі» О. Волкова, опитувальник «Задоволеності шлюбом», авторами якого є В. Столін, Т. Романова і Г. Бутенко та анкета з переліком сімейних міфів.

4. З метою перевірки гіпотези про існування специфіки в характері взаємозв'язків задоволеності браком з сімейними міфами та ролевими очікуваннями і домаганнями у подружжя різної статі, був проведений кореляційний аналіз Пірсона. Матриця кореляцій показала, що у вибірці дружин не виявлено жодною значимого взаємозв'язку між показником задоволеності браком і показниками сімейних міфів та ролевих очікувань і домагань.

А виявлено, що показники сімейних міфів та ролевих очікувань і домагань дуже щільно взаємозв'язані між собою. Так максимальна кількість кореляційних зв'язків виявлена у міфа «Якщо любить, передбачає всі бажання партнера» який має прямий взаємозв'язок з показниками ролевих очікувань: Шкала особистісної ідентифікації з чоловіком, шкала домагання господарсько-побутові, шкала очікування у батьківсько-виховній сфері, шкала домагання у батьківсько-виховній сфері, шкала очікування в емоційно-психотерапевтичній сфері. Тобто, якщо є такий міф «Якщо любить, передбачає всі бажання партнера», то в житті сім'ї у жінок більше виражена рольова установка на очікування спільності інтересів, потреб, ціннісних орієнтирів, способів проведення часу. Також присутня активна участь дружини у веденні домашнього господарства, та обов'язки виховання дитини, та очікування от чоловіка активної батьківської позиції. Жінка очікує, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї в питаннях корекції психологічного клімату, надання моральної і емоційної підтримка.

Між показником: «Ми одне ціле», який має прямий взаємозв'язок з показниками ролевих очікувань, виявлені чотири кореляційні зв'язки: Шкала

особистісної ідентифікації з чоловіком, шкала домагання в господарсько-побутовій сфері, шкала домагання у соціальній активності, шкала очікування в емоційно-психотерапевтичній сфері. Це свідчить про те якщо у жінки в сім'ї був міф «Ми одне ціле», то вона в сім'ї відображає рольову установку та очікує від чоловіка спільності інтересів, потреб, цінностей, тим більше виражена орієнтація на спільну діяльність подружжя в усіх сферах сімейного життя. Також жінка активно веде домашнє господарство. А у соціальній сфері ілюструє вираженість власних професійних потреб. Натомість у емоційно-психотерапевтичній сфері жінка очікує що шлюбний партнер візьме на себе роль надання емоційної, моральної підтримки.

Показник «Поява дитини зміцнить сім'ю» виявив два значимих кореляційних зв'язки з такими рольовими установками як: господарсько-побутова шкала (домагання), Батьківсько-виховна шкала (очікування). Тобто, чим більш впливає міф на жінку тим більш виражена установка на активну участь її у ведені господарства та активну батьківську позицію партнера.

5. На вибірці чоловіків також був проведений кореляційний аналіз Пірсона для перевірки гіпотези дослідження про те, що існує специфіка у характері взаємозв'язків задоволеності браком з сімейними міфами, ролевими очікуваннями і домаганнями у подружжя різної статі. У вибірці чоловіків як і у вибірці жінок не виявлено жодною значимого взаємозв'язку між показником задоволеності браком і показниками сімейних міфів та ролевих очікувань і домагань.

Та виявлено максимальна кількість кореляційних зв'язків у сімейного міфа «Чоловік повинен заробляти більше від жінки» та ролевих очікувань і домагань: інтимно-сексуальна шкала, шкала господарсько-побутових очікувань, шкала очікування емоційно-психотерапевтична. Тобто, якщо в сім'ї є міф «Чоловік повинен заробляти більше від жінки» чоловік в житті вважає сексуальну гармонію важливою умовою подружнього щастя, ставлення до дружини істотно залежить від оцінки його як сексуального партнера. Також

виражена рольова установка на очікування від жінки активного вирішення побутових питань. Чоловік очікує, що шлюбний партнер візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї в питаннях корекції психологічного клімату, надання моральної і емоційної підтримки.

Крім того в ході аналізу було виявлено, кореляційні зв'язки з очікуваннями в емоційно-психотерапевтичній сфері та такими сімейними міфами як: «Якщо любить, то передбачає всі бажання партнера», «Ревнує – значить любить», «Чоловік повинен заробляти більше від жінки». Тобто чим вище міра орієнтації чоловіків на те, що дружина візьме на себе роль емоційного лідера в сім'ї в питаннях психологічного клімату, тим значимішою видається вплив міфів: «Якщо любить, то передбачає всі бажання партнера», «Ревнує – значить любить», «Чоловік повинен заробляти більше від жінки».

Два прямі кореляційні зв'язки виявлені між сімейним міфом «Це чоловічий/жіночий обов'язок» та ролевими домаганнями чоловіків в емоційно-психотерапевтичній і інтимно-сексуальній сферах.

Таким чином, чим вище показник міфа «Це чоловічий/жіночий обов'язок» тим більше прагнення чоловіка бути сімейним «психотерапевтом» та вимогати гармонії у сексуальній сфері.

6. Проаналізували емпіричні дані за допомогою t-критерія Стьюдента та порівняли гендерні особливості партнерських стосунків середнього віку. Отримали дані по двох групах, де X1 – чоловіки, а X2 – жінки. Виявилось що вибірка чоловіків відрізняється від вибірки дружин більшою вираженістю показника домагань відносно батьківсько-виховної функції тобто чоловіки демонструють велику орієнтацію на власні батьківські обов'язки, ніж дружини. Міф «Ревнує – значить любить» властивий також більш чоловікам. Таким чином чоловіки більш приділяють уваги на ревності ніж жінки.

Вибірка дружин відрізняється від вибірки чоловіків більш високим середнім значенням показника домагань відносно зовнішньої привабливості

тобто дружини мають більше виражену установку на власну привабливість, прагнення модно і красиво одягатися, ніж чоловіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Альошина Ю.Є. Задоволеність шлюбом і взаємне сприйняття подружніх парах з різним стажем спільного життя / Ю.Є. Альошина // Вісник МГУ. Серія 14. Психологія. - 1987. - № 2. - С.10-16.
2. Альошина Ю.Є., Гозман Л.Я., Дубовская Е.М. Социально - психологические методы исследования супружеских отношений / Ю. Е. Алешина, Л. Я. Гозман, Е. М. Дубовская. – М.: Изд-во Моск. Унив-та, 1987. – С. 78 – 90.
3. Алпеева Т.М. Теоретико-методологический анализ проблем социального мифа / Т. М. Алпеева. – Дисс. д-ра философ, наук. – Минск, 1992. – 213 с.
4. Арутюнян, М.Ю. Особенности семейного взаимодействия в городских семьях с различным распределением бытовых ролей [Текст] / М.Ю. Арутюнян. – М., 2010. – 185с.
5. Бернс Р. Развитие «Я-концепции» и воспитание [Текст]: пер. с англ. / Р. Бернс; Общ. ред. В. Я. Пилиповского. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
6. Борщ, К.К. Трансформація статусно-рольових характеристик сучасної сім'ї в Україні / К.К. Борщ. – Чорноморськ : Наукові праці Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, 2012, №189. – 84 с.
7. Бочелюк, В. М. Методика та організація наукових досліджень з психології / В. М. Бочелюк, В. В. Бочелюк. – Київ : Центр учбової літератури, 2008. – 360 с.
8. Волкова А. Н., Трапезникова Т. М. Методические приемы диагностики супружеских отношений// Вопросы психологии . – 1985. – №5. – С. 13 – 116.

9. Варга А.Я. Семейные мифы в практике системной семейной психотерапии / А. Я. Варга // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2001. – №1-2. –С.65-76.
10. Выготский Л. С. Психология развития человека [Текст] : учеб. пособие для вузов / Л. С. Выготский. – М.: Смысл; Эксмо, 2005. – 1136 с. – (Библиотека всемирной психологии).
11. Всемирная Энциклопедия: Философия / Глав. ред. А.А. Грицанов. – М. : АСТ, МН. : Современный литератор, 2001. – 1312 с.
12. Глазунов, С. В. Сучасні чинники вибору шлюбної пари і деякі питання стабілізації подружніх стосунків / С. В. Глазунов. – Дніпропетровськ : Вісн. Дніпропетр. держ. ун-ту, 2017. – 128 с.
13. Гридковець, Л. М. Подолання подружніх конфліктів. Практична психологія та соціальна робота / Л. М. Гридковець. – Київ : Освіта, 2014. – 38.
14. Голод С.И. Стабильность семьи: социологический и демографический аспекты / С.И.Голод – Л.: Наука, 1984. – 136 с.
15. Жорняк Е. С. Нарративная терапия: от дебатов к диалогу // Журнал психологии и психоанализа 2001. – №4. – С. 45-51.
16. Зельцер В. Мифы разрушения: культуральный подход в семейной терапии // Семейная психология и семейная терапия 2000. №4. - С. 3-22.
17. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Ильин Е. П. – СПб. : Питер, 2002. – 544с.
18. Клециной И. С. Практикум по гендерной психологии / Под ред. — СПб.: Питер, 2003. —479 с
19. Костровець, Л. Б. Значення молодих сімей у процесі формування повноцінного українського суспільства / Л. Б. Костровець. – Харків : Харківська національна академія міського господарства, 2012. – 459 с. 25.
20. Котлова, Л. О. and Саух, Т. (2015) Теоретичний аналіз факторів задоволеності шлюбом подружжя. Збірник наукових праць викладачів та студентів (1). pp. 15-17.

21. Леви-Брюль Л. Сверхъестественное в первобытном мышлении / Л. Леви-Брюль. – М., 1994. – 518 с.
22. Лосев А. Ф. Диалектика мифа / А. Ф. Лосев. – М., 1990. – 559 с.
23. Малиновский Б. Миф в примитивной психологии / Б. Малиновский // Магия, наука и религия. – М.: "Рефл-бук", 1998. С. 92 – 144.
24. Мишина Т.М. Семейная психотерапия и динамика «образа семьи» / Т.М.Мишина // Психогигиена и психопрофілактика : Сб. науч. трудов (под редакцией Мягер В.К., Козлова В.П., Семеновой-Тянь-Шанской). – Л., 1983 . – С. 21–26.
25. Нестерова А.А. Влияние родительского стиля воспитания на формирование семейного мифа / А. А. Нестерова // Материалы 5-ых научно-педагогических чтений факультета социальной психологии (под ред. Л.В. Мардахаева) – М. : Изд-во МГСУ, 2002.
26. Нестерова А.А. Влияние внутрисемейных факторов на преодоление трудной жизненной ситуации / А. А. Нестерова // Человек в трудной жизненной ситуации. Материалы I и II научно-практической конференции 24 декабря 2003 г. и 8 декабря 2004 г / Под ред. Е.А. Петровой. – М., 2004.
27. Нестерова А.А. Проблема изучения семейного мифа / А. А. Нестерова // Аспирантский сборник №1 (12). – М. : Изд-во МГСУ, 2003.
28. Обозов Н.Н., Обозова А.Н. Три подхода к исследованию психологической совместимости // Вопросы психологии. 1984, №2. С. 98-101
29. Олифиревич Н. И. Психология семейных кризисов / Н. И. Олифиревич, Т. А. Зинкевич-Куземкина, Т. Ф. Велента. – СПб. : Речь, 2006. – 360 с.
30. Орбан–Лембрик Л.Е. Соціальна психологія [Текст] : посібник: У 2 кн. Кн. 1: Соціальна психологія особистості і спілкування. – К. : Академвидав, 2004. – 576 с. – (Альма-матер).

31. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека [Текст] / К. Р. Роджерс; Пер. с англ. М. М. Исениной; Общ. ред. Е. И. Исениной. – М. : Прогресс-Универс, 1994. – 480 с.
32. Роджерс К. Свобода учиться [Текст] / К. Роджерс, Д. Фрейберг. – М. : Смысл, 2002. – 527 с.
33. Сатир В. Вы и ваша семья. Руководство по личностному росту/ Сатир В.; пер. с англ. – М. : Эксмо-Пресс, 2000. – 223 с.
34. Семья в психологической консультации / Под ред. А. А. Бодалева, В. В. Столина. – М. : Педагогика, 1989. – 267 с.
35. Столин В.В. Опросник удовлетворенности браком / В.В.Столин, Т.Л.Романова, Г.П.Бутенко / Вест. Моск. ун-та. Сер.14: Психология. – 1984. - № 2. – С. 54-61.
36. Фрейд А. Психология «Я» и защитные механизмы / А. Фрейд. – М. : Педагогика-Пресс, 1993. – 140 с.
37. Фрейд З. Психология бессознательного / Фрейд З. – М. : Просвещение, 1990. – 476 с.
38. Харли У. Законы семейной жизни / У.Харли – М.: Протестант, 1992. – 207 с.
39. Шавлов А. В.Факторы удовлетворенности браком в семье. – М., 1995, 200 с.
40. Шнейдер Л. Б. Психология семейных отношений. Курс лекций / Л.Б.Шнейдер. – М. : Апрель-Пресс, Изд-во Эксмо-Пресс, 2000. – 512 с.
41. Штроо В.А. Исследование групповых защитных механизмов / В. А. Штроо // Журнал практической психологии и психоанализа. – 2001. – №3. – С. 23-29.
42. Эйдемиллер Э. Г. Методы семейной диагностики и психотерапии / Эйдемиллер Э. Г. – М.; СПб. : Фолиум, 1996. – 345 с.
43. Эйдемиллер Э. Г. Психология и психотерапия семьи / Эйдемиллер Э. Г., Юстицкий В. В. – СПб. : Изд-во «Питер» 1999. – 656 с.

44. Юнг К. Г. Архетип и символ / К. Г. Юнг. – М. : Ренессанс, 1991. – 288 с.
45. Юнг К.Г. Душа и миф: 6 архетипов / К. Г. Юнг. – М.,1996. – 91 с.
46. Юнг К. Г. Психологические типы / К. Г. Юнг; Под ред. В. В. Зеленского; Пер с нем. С. Лорие. – СПб. : Унив.кн.; М.: АСТ, 1996. – 716 с. – (Классики зарубежной психологии).
47. Юнда И.Ф. Как стать счастливым в браке / Юнда И.Ф., Юнда Л.И. – К. : Украинский центр психотерапии, 1991. – 97 с.
48. Byng-Hall, J. (1973) Family myths used as defense in conjoint family therapy / Byng-Hall, J // *British Journal of Psychology*, 46: 239-250.
49. Berne E. *Games People Play: The Basic Handbook of Transactional Analysis* / Eric Berne. — New York : Ballantine Books, 1996. — 216 p.
50. Dicks H. (1953) Experiences with marital tensions seen in the psychological clinic / Dicks H. // *British Journal of Medical Psychology*. 26: 181-196.

ДОДАТКИ

Додаток А

Опитувальник «Рольові очікування і домагання у шлюбі» (РОД)

Текст опитувальника

1. Настрій і самопочуття людини залежить від задоволення його сексуальних потреб.
2. Щастя в шлюбі залежить від сексуальної гармонії подружжя.
3. Сексуальні стосунки – головне у відносинах чоловіка і дружини.
4. Головне в шлюбі – щоб у чоловіка і дружини було багато спільних інтересів.
5. Чоловік – це друг, який поділяє мої інтереси, думки, захоплення.
6. Чоловік – це насамперед друг, з яким можна поговорити про свої справи.
7. Найголовніша турбота чоловіка – забезпечити матеріальний достаток і побутовий комфорт сім'ї.
8. Чоловік повинен займатися домашнім господарством нарівні з дружиною.
9. Чоловік повинен вміти обслужити себе, а не чекати, що дружина візьме на себе всі турботи про нього.
10. Чоловік повинен займатися дітьми не менше, ніж дружина.
11. Я хотіла б, щоб мій чоловік любив дітей.
12. Про чоловіка я суджу по тому, хороший чи поганий він батько своїм дітям.
13. Мені подобаються енергійні, ділові чоловіки.
14. Я дуже ціную респондентів, серйозно захоплених своєю справою.
15. Для мене дуже важливо, як оцінюють на роботі ділові та професійні якості мого чоловіка.
16. Чоловік повинен вміти створювати в сім'ї теплу, довірчу атмосферу.
17. Для мене головне – щоб мій чоловік добре розумів мене і брав такою, яка я є.
18. Чоловік – це насамперед друг, який уважний і турботливий до моїх переживань, настрою, стану.
19. Мені подобається, коли мій чоловік красиво і модно одягнений.
20. Мені подобаються видні, рослі чоловіки.
21. Чоловік повинен виглядати так, щоб на нього було приємно дивитися.
22. Найголовніша турбота респондента – щоб все в родині були обіхожені.
23. Я завжди знаю, що потрібно купити для моєї сім'ї.
24. Я збираю корисні поради господарці: як готувати смачні страви, консервувати овочі, фрукти.
25. Головну роль у вихованні дитини завжди відіграє мати.
26. Я не боюся труднощів, пов'язаних з народженням і вихованням дитини.
27. Я люблю дітей і із задоволенням займаюся з ними.
28. Я прагну домогтися свого місця в житті.
29. Я хочу стати хорошим фахівцем своєї справи.
30. Я пишаюся, коли мені доручають важку і відповідальну роботу.
31. Близькі та друзі часто звертаються до мене за порадою, допомогою і підтримкою.
32. Навколишні часто довіряють мені свої біди.
33. Я завжди щиро і з почуттям жалю втішаю і опікуюся потребують цього людей.
34. Мій настрій багато в чому залежить від того, як я виглядаю.
35. Я люблю гарний одяг, ношу прикраси, користуюся косметикою.
36. Я надаю великого значення своєму зовнішньому вигляду.

Текст опитувальника (Чоловічий варіант)

Додаток Б

Опитувальник задоволеності шлюбом (В. Столін, Т. Романова, Г.Бутенко)

Текст опитувальника

1. Коли люди живуть так близько, як це відбувається в сімейному житті, вони неминуче втрачають взаєморозуміння і гостроту сприйняття іншої людини:

- а) вірно;
- б) не впевнений;
- в) невірно.

2. Ваші подружні відносини приносять Вам:

- а) швидше занепокоєння і страждання;
- б) важко відповісти;
- в) швидше радість і задоволення.

3. Родичі та друзі оцінюють Ваш шлюб:

- а) як удавшійся;
- б) щось середнє;
- в) як невдалий.

4. Якби Ви могли, то:

- а) Ви б багато що змінили в характері Вашого чоловіка (Вашої дружини);
- б) важко сказати;
- в) Ви б не стали нічого змінювати.

5. Одна з проблем сучасного шлюбу в тому, що все приїдається, в тому числі і сексуальні відносини:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

6. Коли Ви порівнюєте Вашу сімейне життя із сімейним життям Ваших друзів і знайомих, Вам здається:

- а) що Ви найнещасніші інших;
- б) важко сказати;
- в) Ви щасливіше інших.

7. Життя без сім'ї, без близької людини – надто дорога ціна за повну самостійність:

- а) вірно;
- б) важко сказати;

в) невірно.

8. Ви вважаєте, що без Вас життя Вашого чоловіка (Вашої дружини) була б неповноцінною:

а) так, вважаю;

б) важко сказати;

в) ні, не вважаю.

9. Більшість людей в якійсь мірі обманюється у своїх очікуваннях щодо шлюбу: а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

10. Тільки безліч різних обставин заважає подумати Вам про розлучення: а) вірно; б) важко сказати; в) невірно.

11. Якби повернувся час, коли Ви вступали в шлюб, то Вашим чоловіком (дружиною) міг би стати:

а) хто завгодно, але тільки не теперішній (я) чоловік (дружина);

б) важко сказати;

в) можливо, що саме теперішній (я) чоловік (дружина).

12. Ви пишастесь що така людина, як Ваш (а) чоловік (дружина), поруч з Вами:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

13. На жаль, недоліки Вашого (її) дружини (чоловіка) часто переважають його достоїнства:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

14. Основні перешкоди для щасливого подружнього життя криються:

а) швидше в характері Вашого чоловіка;

б) важко сказати;

в) скоріше в Вас самих.

15. Почуття, з якими Ви вступали в шлюб: а) посилися; б) важко сказати; в) ослабли.

16. Шлюб притупляє творчі можливості людини:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

17. Можна сказати, що Ваш чоловік (дружина) володіє такими перевагами, які компенсують його недоліки:

а) згоден;

б) щось середнє;

в) ні, не згоден.

18. На жаль, у Вашому шлюбі не все гаразд з емоційною підтримкою один одного:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

19. Вам здається, що Ваш (а) чоловік (дружина) часто робить дурниці, говорить невлад, недоречно жартує:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

20. Життя в сім'ї, як Вам здається, не залежить від Вашої волі:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

21. Ваші сімейні відносини не внесли в життя того порядку і організованості, яких Ви очікували:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

22. Не праві ті, хто вважає, що саме в сім'ї людина найменше може розраховувати на повагу:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

23. Як правило, суспільство Вашого чоловіка (і) доставляє Вам задоволення:

а) вірно;

б) важко сказати;

в) невірно.

24. По правді сказати, у Вашій подружнього життя немає і не було жодного світлого моменту:

- а) вірно;
- б) важко сказати;
- в) невірно.

У варіанті опитувальника для подружжя, які подали заяву про розлучення, затвердження № 3, 10, 12, 18, 23 формулюються в минулому часі.

Обробка та інтерпретація результатів: «Ключ»: 1в, 2в, 3а, 4в, 5в, 6в, 7а, 8а, 9в, 10в, 1в, 12а, 13в, 14в, 15а, 16в, 17а, 18в, 19в, 20в, 21в, 22а, 23а, 24в.

Якщо обраний підслідним варіант відповіді (а чи в) збігається з наведеним у ключі, то нараховується 2 бали; якщо відповідь проміжний (б) – 1 бал; за відповідь, не збігається з «ключем», – 0 балів.

Далі підраховуючи-ється сумарний бал по всіх відповідях.

Можливий діапазон тестового бала – від 0 до 48 балів. Високий бал говорить про задоволеність шлюбом.

Вся вісь сумарних балів тесту розбивається на 7 категорій, утворюючи таку шкалу оцінок взаємин:

- 0-16 балів – абсолютно неблагополучні,
- 17-22 балів – неблагополучні,
- 23-26 балів – швидше неблагополучні,
- 27-28 балів – перехідні,
- 29-32 балів – швидше благополучні,
- 33-38 балів – благополучні,
- 39-48 балів – абсолютно благополучні відносини.